Sege Parks gröna kulturmiljö

Kulturmiljöutredning vid före detta Malmö Östra Sjukhus

Kv. Östra Sjukhuset 2, Malmö Stad, Skåne län.

ArchaeoGarden
Rapport 2009:03
Anna Andréasson

Sege Parks gröna kulturmiljö

Kulturmiljöutredning vid före detta Malmö Östra Sjukhus

Kv. Östra Sjukhuset 2, Malmö Stad, Skåne län.

ArchaeoGarden
www.archaeogarden.se

Sege Parks gröna kulturmiljö – Kulturmiljöutredning vid före detta Malmö Östra Sjukhus
Kv. Östra Sjukhuset 2, Malmö Stad, Skåne län.
ArchaeoGarden Rapport 2009:03.

Författare: Anna Andréasson.
Foto: Anna Andréasson, där inget annat anges.
Omslagsbild: Bronsskulpturen vid dammen, Sege Park. Foto: Anna Andréasson.

ISBN: 978-91-978217-0-4
© ArchaeoGarden, Anna Andréasson 2009.

Tekniska och administrativa uppgifter

Län	Skåne
Kommun	Malmö Stad
Ort	Malmö
Fastighet	del av kv. Östra Sjukhuset 2, Kirseberg
Nuvarande ägare	Stadsfastigheter
Malmö Stad planområde nr	PP 6010

Innehåll

Innehåll 1

Inledning 2

Historisk bakgrund 3
- En ny syn på psykiatri och vården av psykiskt sjuka 3
- En ny sjukhusarkitektur 3
- På gränsen mellan 20-talsklassicism och funktionalism 4

Kulturmiljön byggs upp: 1930-1935 4
- Anläggningstidens huvudpersoner 4
- År 1931 – Plantering av ett inramande 20 m brett blandskogsbälte 6
- Åren 1932 till 1933 – Sjukhusområdet börjar bebyggas och planteras 6
- År 1934 – Personal börjar anställas och trädgårdsmästeriet startas 8
- År 1935 – Sjukhuset invigs 8

Beskrivningar område för område 12
- Område A 12
- Område B 27
- Område C 36
- Område D 54
- Område E-F 72
- Område G – Den centrala axeln 80
- Område H – Parken 84

Antikvarisk kommentar och riktlinjer 94
- Nivå 1: delar som bör bevaras intakta 96
- Nivå 2: riktlinjer för bevarande av områdets karaktär 101

Referenser 105

Inledning

Föreliggande utredning har tillkommit på uppdrag av Malmö Stads stadsbyggnadskontor, och behandlar planområdet Sege Park i Malmö (PP6010), före detta Malmö Östra sjukhus. Utredningen behandlar områdets gröna kulturmiljö och historia, med fokus på växtlighet, trädgårdar och grönytor. Arbetet har utförts av trädgårdsantikvarie och kulturvetare Anna Andréasson från företaget ArchaeoGarden.

Syftet är att utreda de kulturhistoriska och antikvariska värden som finns hos områdets gröna kulturmiljö, inför en framtida omvandling och anpassning till nya funktioner. Utredningen skall också fungera som underlag då ny detaljplan tas fram för området. I det preliminära planprogrammet för Sege Park (september 2007) betonas att området även fortsättningsvis skall vara en grönskande miljö. Ambitionen är att den välbevarade och kulturhistoriskt intressanta miljön – grönstruktur och växtlighet såväl som bebyggelse – skall tas till vara, och bevaras i så stor utsträckning som möjligt[1]. Sege Parks välbevarade och grönskande miljö kan, om förtätning och förändring sker på ett varsamt och genomtänkt sätt, resultera i ett område med hög boendekvalitet.

Utredningen omfattar dels en inventering av den befintliga gröna kulturmiljön inom området, dels en historisk studie av områdets tillblivelse och utveckling, med fokus på grönstrukturen och växtligheten. Resultaten presenteras nedan under respektive delområde. För att kartlägga områdets historia, och bakgrunden till varför det ser ut som det gör, har litteratur och arkivmaterial studerats. Malmö Östra sjukhus arkiv förvaras idag på Malmö Stadsarkiv, och en mängd ritningsmaterial, som dock främst berör byggnader, finns i Malmö Stadsbyggnadskontors arkiv. Däremot saknas i stort sett äldre situationsplaner och ritningar över områdets i sin helhet. Information om historia och utveckling har istället fått sammanställas utifrån kunskap om den bevarade grönstrukturen, sådan den ser ut idag, samt annat tillgängligt arkivmaterial och litteratur. Bland annat bokföring, beslut i Malmö stadsfullmäktige, samt litteratur och kunskap om de inblandade personerna har givit viktiga pusselbitar. Ett speciellt tack riktas till Arne Wittstrand som varit en stor hjälp när det gäller stadsingenjör Erik Bülow Hübe.

Figur 1. Planområdets läge och omfattning, ur preliminär skiss till planprogram för Sege Park, PP 6010, Malmö stadsbyggnadskontor, september 2007. Området gränsar i sydväst till Östra Fäladsgatan och Beijers park, i nordväst till det blivande bostadsområdet Fäladsmarken (DP4881), i nordöst till bostadsområdet ”BO86” och Inre Ringvägen, och i sydöst till Simrisbanvägen.

Historisk bakgrund

Östra Sjukhuset i Malmö invigdes i april 1935. Planringen och uppbyggnaden hade då pågått sedan 1932, då arkitekten Carl-Axel Stoltz vann tävlingen om sjukhusets utformning. Drivande i projektet var också överläkaren Ruben Holmström som stred för en förbättrad vård av Malmös psykiskt sjuka.

En ny syn på psykiatri och vården av psykiskt sjuka

Före Ruben Holmström hade Malmö ingen specialistläkare inom ämnet psykiatri, och de patienter som fanns placerades utspritt på stadens sjukhus, i oändamålsenliga och ofta trånga lokaler, eller skickades till Lund och Helsingborg.[2] År 1928 slöts ett avtal mellan staten och staden att man inom kommunen med hjälp av statsbidrag skulle börja bedriva en modern vård ledd av kunniga specialister.[3] Även i Stockholm och Göteborg uppfördes kommunala sinnessjukhus vid samma tid.[4]

Malmö Östra Sjukhus var 1935 ett exempel på det mest moderna som fanns inom vården av psykiskt sjuka. Med sina ljusa och rymliga lokaler, där övervakning av kunnig personal skulle ersätta inlåsning, representerade sjukhuset något nytt. Här skulle kompetensen samlas och vården bedrivas rationellt. I den bakomliggande vårdfilosofin fanns hela tiden ett tydligt drag av humanism. Överläkare Holmström drev sitt sjukhus med fast hand och disciplin, men alltid med det han ansåg som patienternas bästa för ögonen.[5]

En ny sjukhusarkitektur

Det nya sjukhuset fick inte den monumentala prägel som var vanlig hos officiella byggnader tidigare under 1900-talet. Istället byggde man låga lamellhus som påminde starkt om de vanliga bostadshus som uppfördes i Malmö vid samma tid. Mellan husen lämnades plats för stora öppna grönytor och en park anlades i nordöst. Alla människor, inte bara sjuka, ansågs vid denna tid må bra av ljus, luft och grönska.

Sjukhuset var en in i minsta detalj samkomponerad miljö, där varje del hade sin funktion, och bakomliggande tankar och vårdfilosofi avspeglades i arkitekturen. Allt som behövdes skulle finnas innanför områdets gränser, även till exempel trädgårdsmästeri som försörjde sjukhuset med grönsaker och frukt. Sjukhuset var på många sätt en egen stad.[6]

En av nyheterna inom vården vid denna tid, var till exempel att utomhusvistelse och sysselsättning betraktades som verksamma delar i behandlingen. Därför byggdes vid Malmö Östra Sjukhus speciella längor för arbetsterapi, och till varje vårdpaviljong byggdes en promenadgård, som var inhägnad så att patienterna skulle kunna vistas där fritt. Längs staketet gick en taktäckt gång eller ”solgång” så att man även skulle kunna vara ute vid dåligt väder.[7] Trädgårdsbyggnader som dessa är lätta och bräckliga, och har på andra ställen ofta försvunnit. Att flera finns kvar här är ett tecken på dels hur uppskattade och funktionella de faktiskt var, och dels hur välbevarat området är. ”Solgångarna” används här än idag som behagliga sittplatser i lä för vinden.

---

[1] Förslag till planprogram för Sege Park (PP 6010) Malmö stadsbyggnadskontor, sept. 2007.s. 2, 11.
[2] Ersgård & Hallström 1995 s. 2.
[3] Ibid.
[4] Åman 1976 s. 317.
[5] Ersgård & Hallström 1995 s. 91.
[6] Ersgård & Hallström 1995 s. 2.
[7] Ersgård & Hallström 1995 s. 46.

På gränsen mellan 20-talsklassicism och funktionalism

Malmö Östra Sjukhus tillkom, arkitektoniskt sett, i en tid på gränsen mellan 1920-talsklassicism och funktionalism.[8] De putsade byggnadernas enkla och sakliga fasader pekar arkitektoniskt framåt mot funktionalismen, medan dess symmetriska uppbyggnad och axialitet med långa siktlinjer kan karakteriseras som kvardröjande klassicistiska drag. Även kyrkans utformning är stramt nyklassicistisk, på gränsen till funktionalistisk.[9]

Klassicismen i Malmö skiljer sig på flera sätt från den i Stockholm och Göteborg. Tidsmässigt sträcker den sig från ca 1925 fram till ca 1935, då funktionalismen slog igenom på allvar. Formmässigt kan man bland annat notera att inflytandet från Tyskland och Danmark är större än i t.ex. Stockholm och Göteborg.[10]

Kulturmiljön byggs upp: 1930-1935

År 1930 beslutade Stadsfullmäktige i Malmö att ett sjukhus för psykiatrisk vård skulle byggas på ett 25 hektar stort område intill Rostorps egnahemsområde och Beijers park i stadens östra utkant.[11] Platsen där det nya sjukhuset skulle ligga bestod av jordbruksmark, och arbetet med att börja förvandla den till ett sjukhus startade 1931.

Anläggningstidens huvudpersoner

Arkitekt Carl-Axel Stoltz (1904-1975)

De första ritningarna till Malmö Östra sjukhus signerades 1932 av Carl-Axel Stoltz. Han var son till August Stoltz, som 1924-42 var stadsarkitekt i Malmö, och utbildade sig själv till arkitekt i Stockholm. Han tog sin examen 1928 och drev under 1930-talet egen verksamhet i Malmö, där han vann flera tävlingar och snabbt blev en av stadens ledande arkitekter. Han var i sitt arbete tydligt påverkad av funktionalismen, och ritade både renodlat funktionalistiska byggnader som Kolgahuset på Skeppsbron i Malmö (1934), och byggnader i en mer konservativt klassicistisk stil för andra sammanhang, som till exempel Östra sjukhuset. År 1942 efterträdde han sin far som stadsarkitekt, ett arbete han behöll fram till sin pensionering 1969.[12]

Överläkare Ruben Holmström (1888-1959)

I augusti 1928 tillträdde Ruben Holmström sin tjänst i Malmö med ansvar för den psykiatriska vården. Malmö hade tidigare inte haft någon specialistläkare inom psykiatrin. Holmström kom närmast från Säters sjukhus i Dalarna där han arbetat 1921-28. Ett gott exempel på sin syn på psykiatrin ger han t.ex. i sin artikel *Förbättrad vård åt psykiskt sjuka,* publicerad i Allmän svensk läkartidning 1923, där han bland annat kommenterade hur det dåliga samarbetet mellan stat, landsting och kommun försvårade de då föreslagna psykiatrireformerna:

> ”Det finns pengar till så mycket annat, och den som sett på nära håll, vilket elände som oftast följer i de psykiska sjukdomarnas spår, den säger blott: pengar måste finnas!”[13]

---

[8] Malmö stadsbebyggelse 1989 s. 129.
[9] Se fotografi från 1934 på försättssidan, Ersgård & Hallström 1995.
[10] Malmö stadsbebyggelse 1989 s. 16.
[11] Ersgård & Hallström 1995 s. 3.
[12] Tykesson & Magnusson Staaf 1996 s. 227f.
[13] Holmström 1923 s. 583.

Holmström började direkt arbetet att förbättra vården av de psykiskt sjuka i Malmö. Det nya sjukhusets uppbyggnad intresserade honom mycket, och han följde arbetet i detalj. Holmström ville skapa ett modernt och tidsenligt mentalsjukhus med professionella medarbetare på alla nivåer.[14] Tvång och inlåsning skulle undvikas, medan arbetsterapi och sysselsättning förespråkades som god vård som gav resultat.[15] Han bodde själv med sin familj i överläkarvillan, i sjukhusområdets nordvästra hörn, intill Östra Fäladsgatan. Han pensionerades 1953.

Förste Stadsingenjör Erik Bülow Hübe (1879-1963)

Erik Bülow Hübe fick 1932 uppdraget att rita förslag till park och plantering av sjukhusområdet, även om det är svårt att veta hur mycket som genomfördes efter hans planer, eftersom dessa inte finns bevarade. Bülow Hübe var förste stadsingenjör i Malmö 1921-1946. Som stadsplanerare talade han ofta om vikten av parker, och han var bland annat huvudansvarig för utformningen av Pildammsparken (1922-26), där han reviderade den äldre planen och introducerade 20-talets klassicistiska ideal. Den del av parken han själv tillförde är området i väster kring den monumentala, runda platsen ”Tallriken”.[16] Hans första stadsplaner hade tydligt klassicistiska drag, men han har framförallt blivit känd för de öppna funktionalistiska stadsplaner som han ritade för flera av Malmös bostadsområden under 1930-talet, bland annat Ribersborg (1936), Västra Sorgenfri (1933-35) och Friluftsstaden.[17] Bülow Hübe engagerade sig i stadens grönska, från alléer, parker och odlingar till gårdstomter, radhusområden och kyrkogårdar.[18]

Trädgårdsmästare Carl Edvin Söderberg (1899 - ?)

Trädgårdsmästaren Carl Söderberg tillträdde sin tjänst i augusti 1934. Han bosatte sig med sin hustru Linnea och två barn i trädgårdsmästarbostaden som hade fyra rum och kök och låg i den östra delen av sjukhusområdet. Under 30 år ansvarade han för den stora parken och trädgårds-anläggningen kring sjukhuset.[19] Att få tag i en bra trädgårdsmästare var viktigt för överläkare Holmström, som prioriterade grönskan och ville att sjukhuset skulle ha en god yttre miljö. Sjukhusledningen räknade också med att de egna trädgårdsodlingarna skulle försörja sjukhuset när det gällde trädgårdsprodukter. Det visade sig senare att man även skulle komma att kunna försörja alla Malmös övriga sjukhus. Holmström studerade själv alla inkomna ansökningar, och före-språkade Söderberg, som var 35 år och hade gedigen yrkeserfarenhet.[20]

Carl Söderberg hade börjat sin karriär som elev vid olika trädgårdar i Sverige och Danmark. Han var anläggningsträdgårdsmästare i Köpenhamn 1918-20 och förman vid Balderups trädgårdar, Arild 1920-21. Under åren 1921-23 var han elev vid Alnarps trädgårdsskola och 1923-24 förman vid Alnarps trädgårdar. Åren 1925-30 var han trädgårdsmästare vid Hornets trädgårdar och 1930-34 handelsträdgårdsmästare i Åkarp. Han var medlem av både Alnarps Trädgårdsmannaförbund och Malmö Hus Trädgårdsodlareförbund.[21]

---

[14] Ersgård & Hallström 1995 s. 11, 14.
[15] Ersgård & Hallström 1995 s. 10.
[16] Tykesson & Andersson 2001 s. 98.
[17] Tykesson & Andersson 2001 s. 110, 104, 116.
[18] Wittstrand 2007 s.107f.
[19] Ersgård & Hallström 1995 s. 45.
[20] Ersgård & Hallström 1995 s. 16, 45f.
[21] Lind & Thulin, 1940, s. 936.

År 1931 – Plantering av ett inramande 20 m brett blandskogsbälte

Stadsfullmäktige beslutade den 20 februari 1931 att ge Drätselkammarens andra avdelning i uppdrag att, i samråd med sinnessjukvårdskommitén, plantera ett 20 m brett ”skyddsbälte” kring området som i princip skulle följa en av stadsträdgårdsmästare Birger Myllenberg uppgjord kostnadsberäkning. Myllenberg planerade att plantera totalt 17 300 ”diverse skogsplantor”, 380 st. stora pyramidpopplar samt en mängd häckplantor:

> ”Skyddsbältet föreslås planterat som ett blandskogsbälte med bok, björk, lönn, småbladig alm, ek, naverlönn och avenbok som huvudbestånd samt hassel, hagtorn, fläder och diverse skuggtålande buskar som undervegetation.
> Utmed gränsen mot norr och öster planteras en rad stora pyramidpopplar för att snabbt erhålla vindskydd för småplantorna.
> Plantorna sätts på ett inbördes avstånd av 1,5 meter. Vid behov gallras senare.
> För att möjliggöra att rensningen i största utsträckning skall kunna utföras med hästkraft, utföres planteringen i rader, dock så, att dessa på visst avstånd brytas, så att radsystemet ej observeras då planteringen blir uppvuxen.” [22]

Enligt bokföringen betalades 1931 till Malmö stads drätselkammare, byggnadskontoret, totalt 17 489,17 kronor för: *”Byggnadskontorets kostnader för Nya Sinnessjukhuset under år 1931. Planeringsarbeten samt uppförande av stängsel.”* [23]

pyramidpoppel	*Populus nigra* 'Plantierensis'
bok	*Fagus sylvatica*
björk	*Betula* sp., sannolikt vårbjörk, *Betula pendula*
lönn	*Acer* sp., sannolikt skogslönn, *Acer platanoides*
småbladig alm	sannolikt avses lundalm, *Ulmus carpinifolia*
ek	Quercus sp., sannolikt skogsek, *Quercus robur*
naverlönn	*Acer campestre*
avenbok	*Carpinus betulus*
hassel	*Corylus avellana*
hagtorn	*Crataegus* sp. Art går ej att säga med säkerhet.
Fläder	*Sambucus nigra*

Tabell 1. Träd och buskar nämnda av stadsträdgårdsmästare Birger Myllenberg i kostnadsberäkning för 20 m bred skyddsplantering kring området, daterad 7/1 1931. Moderna namn från Svensk Kulturväxtdatabas (SKUD)[24].

Åren 1932 till 1933 – Sjukhusområdet börjar bebyggas och planteras

Arbetet med att planera sjukhusområdet fortsatte under 1932, och i oktober godkändes projektet slutgiltigt av Stadsfullmäktige.[25] Den 23 september hade Stadsfullmäktige bland annat beslutat att ge Drätselkammarens andra avdelning i uppdrag att, i samråd med Sinnessjukvårdskommitén, verkställa planering och plantering av sjukhusområdet, samt sätta upp de stängsel och bygga de vägar som behövdes. Av bihanget till beslutet framgår att Sinnessjukvårdskommittén då redan givit uppdraget att rita ett förslag till parkanläggning åt förste stadsingenjör Erik Bülow Hübe:

> ”Åt förste stadsingenjören E. Bülow Hübe har kommittén uppdragit att uppgöra förslag till plantering och planering av det för sinnessjukhuset upplåtna området vid Rostorp. I ytterkanterna av detta område har, efter det stadsfullmäktige på hemställan av kommittén beviljat härför erforderliga medel, planteringsarbeten verkställts genom drätselkammarens andra avdelnings försorg.” [26]

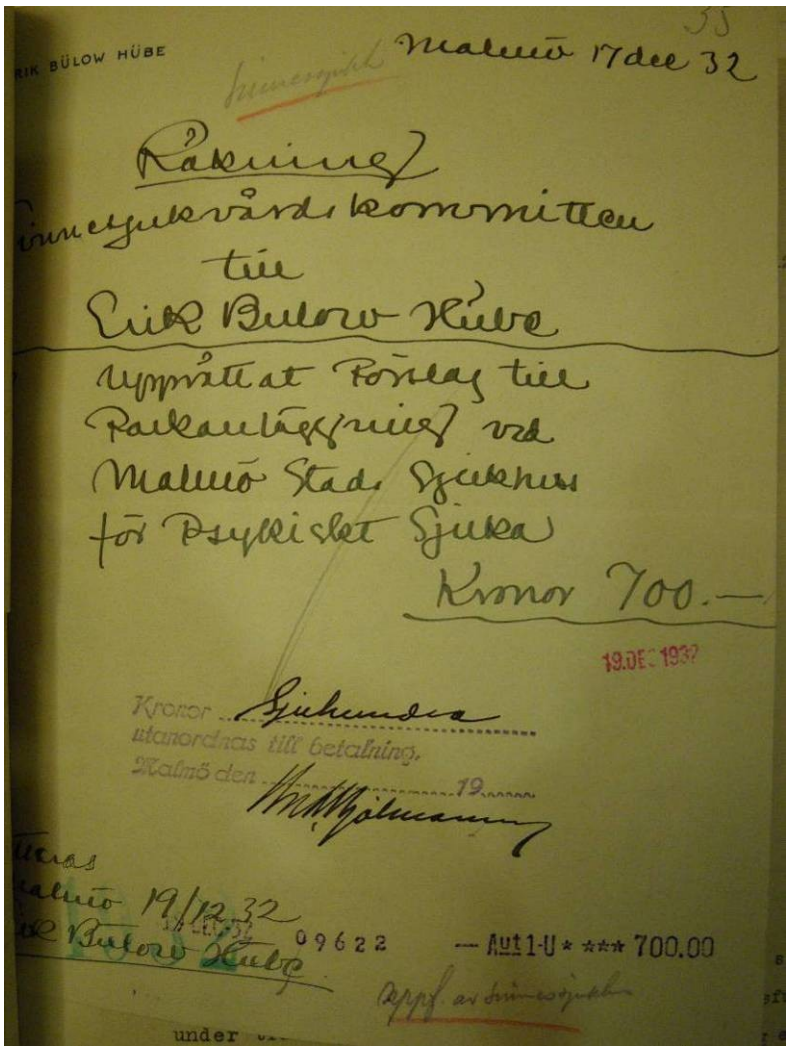
[22] Malmö stadsfullmäktiges protokoll 1931, nr. 54 och bihang nr. 42.
[23] Malmö Östra sjukhus arkiv 1933-1961, Malmö Stadsarkiv, kassabok samt verifikation 3, 1932.
[24] Svensk Kulturväxtdatabas (SKUD), 2009.
[25] Ersgård & Hallström 1995 s. 4.
[26] Malmö stadsfullmäktiges protokoll, 23 sept. 1932, nr. 211 och bihang nr. 187.

Av ett bevarat kvitto bland verifikationerna till sinnessjukvårdskommitténs bokföring (Figur 2) framgår att kommittén i slutet av december 1932 betalade ut totalt 700 kronor till Erik Bülow Hübe för att han:

”upprättat förslag parkanläggning vid Malmö stads sjukhus för psykiskt sjuka”[27] .

Summan som betalades var relativt stor, men hur mycket av Bülow Hübes plan som verkligen kom att genomföras är oklart, eftersom den inte har kunnat hittas. Klart är dock att området har en prägel som påminner om andra gröna områden som ritats av honom, och även en del detaljer, som den nedsänkta gräsmattan öster om personalbostadslängorna, är typiska element som han gärna använde. Däremot kan Bülow Hübe knappast ha räknat detta till sina större verk, eftersom han inte nämner det någonstans och det inte återfunnits i hans personliga arkiv.[28]

Åren1932 och 1933 genomfördes stora anläggnings- och planteringsarbeten. År 1932 betalades totalt 123 380 kronor[29] och för 1933 totalt 169 490 kronor ut till Malmö Stads Drätselkammare, byggnadskontoret, för: *”utförda planerings-, planterings-, gatu-, vatten- och kloakledningsarbeten”*[30] inom det nya sjukhusområdet.

ERIK BÜLOW HÜBE

Malmö 17 dec 32

Räkning
Sinnessjukvårdskommitten
till
Erik Bülow-Hübe
Upprättat Förslag till
Parkanläggning vid
Malmö Stads Sjukhus
för Psykiskt Sjuka
Kronor 700.—

19 DEC 1932

Kronor Sjuhundra
utanordnas till betalning,
Malmö den ..... 19.....

Malmö 19/12 32
Erik Bülow Hübe

09622 — Aut 1-U * *** 700.00

Appr. av Sinnessjuk

under

Figur 2. Kvitterad räkning till Sinnessjukvårdskommittén från Erik Bülow Hübe, utfärdad 17/12 och kvitterad den 19/12 1932. Malmö Stadsarkiv.

[27] Malmö Östra sjukhus arkiv 1933-1961, Malmö Stadsarkiv, verifikation 35/1932.
[28] Wittstrand, Arne 090409.
[29] Malmö Östra sjukhus arkiv 1933-1961, Malmö Stadsarkiv, verifikation 41&42 1932.
[30] Malmö Östra sjukhus arkiv 1933-1961, Malmö Stadsarkiv, verifikation 123/1933.

År 1934 – Personal börjar anställas och trädgårdsmästeriet startas

Personal började anställas till det nya sjukhuset i maj-juni 1934[31] och i december samma år flyttade de första patienterna in. [32] Under 1934 bokfördes däremot inga fler poster under kassabokskolumnen ”Plantering och park, gator och huvudledning för vatten och avlopp” vilket bör kunna betraktas som ett bevis på att det stora anläggningsarbetet kring byggnaderna var färdigt. Den 1 augusti 1934 började trädgårdsmästaren Carl Söderberg, med en årslön på 3 840 kr. [33] Tre månader senare i november kan man i kassaboken notera att den jämförelsevis stora summan 588,26 kronor betalades ut till den kända plantskolan J.E. Ohlsens Enke. Sannolikt är det Söderberg som nu börjat sitt planterings- och trädgårdsarbete. Från och med 1935 bokförs trädgårdens inkomster och utgifter i kassaboken under rubrik ”Trädgårdsprodukter”.

Figur 3. Flygfoto 1934. Fotografiet återges i betydligt större skala i Ersgård & Hallström 1995, försättssida.

År 1935 – Sjukhuset invigs

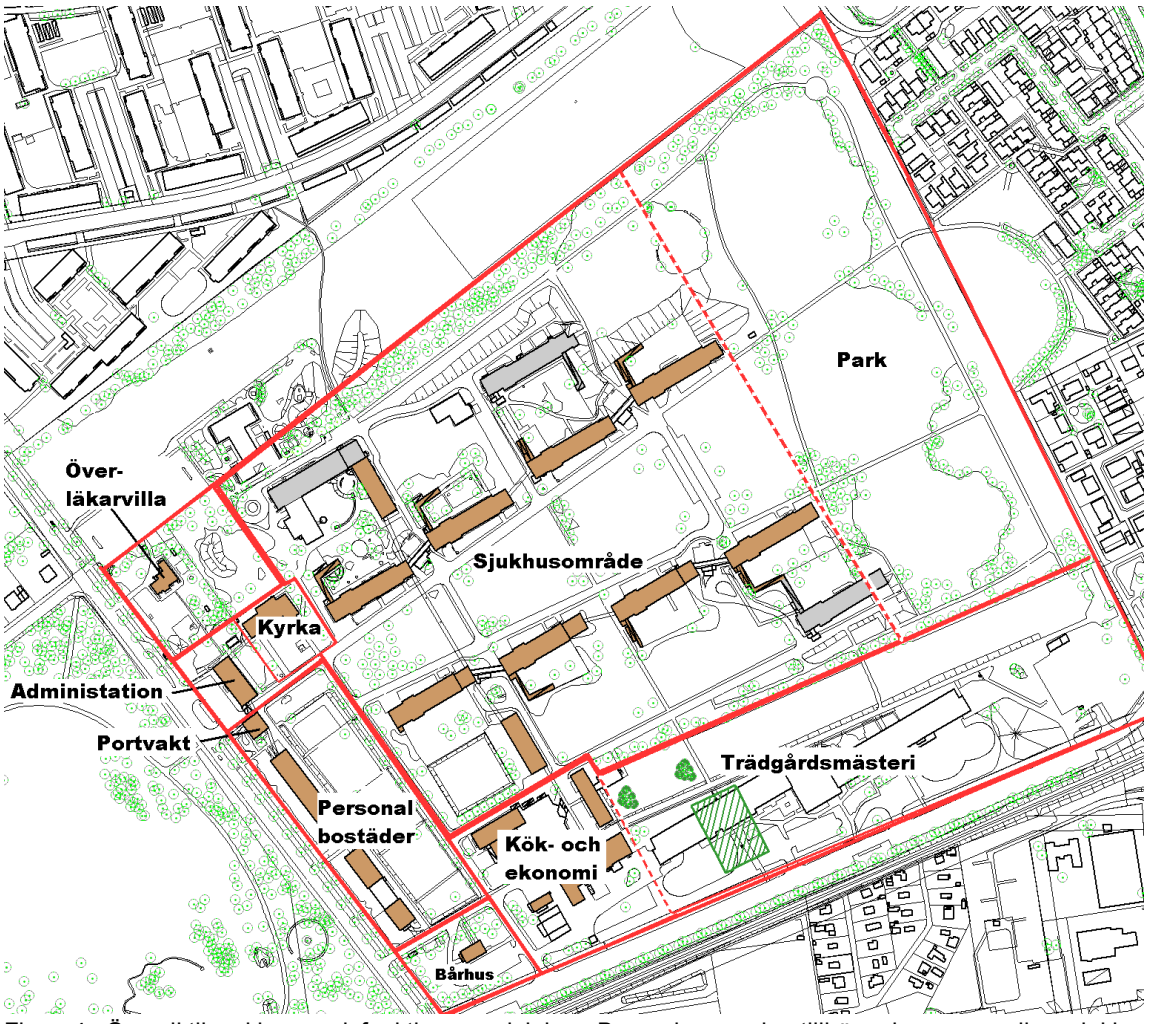
Den 16 april 1935 invigdes Malmö Östra sjukhus[34]. Anläggningen bestod då av 23 byggnader, varav åtta vårdpaviljonger med totalt 512 vårdplatser. Området var i stora drag indelat i tre sektioner – ett egentligt sjukhusområde, ett bostadsområde för personal och ett ekonomiområde.[35]

De åtta vårdpaviljongerna placerades parallellt i två rader, med en stor gräsyta mellan. Byggnaderna placerades med en viss förskjutning så att ett djup och perspektiv åstadkoms.[36] Männen bodde i paviljongerna på norra sidan (ojämna nummer) och kvinnorna på den södra (jämna nummer). De lättast sjuka, de på tidens språk ”minst oroliga”, bodde i de västligaste byggnaderna närmast administrationsbyggnaden och personalbostäderna. Därefter kom de ”halvoroliga” patienterna och i byggnaderna närmast parken fanns avdelningar för ”oroliga” patienter. I anslutning till vårdpaviljongerna byggdes låga längor för arbetsterapi på var sida. Terapibyggnaderna placerades på tvären i förhållande till vårdpaviljongerna.

I sydöst fanns den ekonomibetonade delen av området med trädgårdsmästeri, växthus, köksbyggnad med personalmatsalar, ångpannecentral och verkstadsbyggnader. I nordväst placerades överläkarens bostad, en kyrka med samlingssal, en byggnad för administration samt entré med vaktmästarbostad. I nedre våningen i den första vårdpaviljongen närmast kyrkan, inrättades operationsrum, röntgen, laboratorium, apotek, patientbibliotek, tandläkarmottagning, läkarexpedi-

[31] Malmö Östra sjukhus arkiv 1933-1961, Malmö Stadsarkiv, Kassabok 1934.
[32] Ersgård & Hallström, 1995, s. 4.
[33] Ersgård & Hallström, 1995, s. 16.
[34] Ersgård & Hallström, 1995, s. 2.
[35] Ersgård & Hallström 1995 s.23
[36] Ersgård & Hallström 1995 s. 4.

tioner och föreläsningssal.[37] Söder om entrén längs med Östra Fäladsgatan byggdes personalbostäder, främst avsedd för ogift lägre personal. Den gifta personalen skulle i huvudsak bo utanför sjukhusområdet. Personalbostäderna skildes från resten av sjukhusområdet genom en nedsänkt gräsmatta och en allé. Längst ner i sydvästra hörnet låg redan från början en liten byggnad, som sällan nämns, men som skall ha varit bårhus och patologisk avdelning.

Figur 4. Översiktlig skiss med funktionsuppdelning. Bruna byggnader tillhör de ursprungliga sjukhusområdet som stod färdigt 1935. Dessa byggnader syns även på ett flygfoto 1939-45 (Figur 6) och en karta från 1947 (Figur 5). De gråmarkerade byggnaderna tillkom på 1950-talet. Platsen där trädgårdsmästeriets bostadshus och växthus låg har markerats med grön skraffering.

Det kartmaterial som har gått att finna över området är mycket litet. Inga situationsplaner, eller andra planer som visar området lite mer i sin helhet, har kunnat hittas i något av de undersökta arkiven. Ett flygfoto från andra världskriget har lokaliserats, publicerat på internet av GIS-centrum, Lunds Universitet (Figur 6)[38]. En karta från 1947 (Figur 5) och en från 1974 (Figur 7) samt en fotokarta från 1998 finns, och har studerats via Malmö stads interna webbtjänst Malmö Stadsatlas.

[37] Ersgård & Hallström 1995 s. 3f.
[38] Skåne från luften kring andra världskriget – flygbilder på Internet, 090412.

Figur 5. Utsnitt ur karta över Malmö 1947, källa: Malmö Stadsatlas 090416.

Figur 6. Utsnitt ur flygfoto 1939-45. Bland annat kan noteras att dammen är anlagd och handelsträdgården i full gång i den sydöstra delen av området.[39]

[39] Skåne från luften kring andra världskriget – flygbilder på Internet, 090412.

Figur 7. Utsnitt ur karta över Malmö 1974, källa Malmö Stadsatlas 090416. Här syns även byggnaderna som tillkom på 1950-talet, samt det stora husblock som tillkom på 1960-talet, i söder längs med Simrisbanvägen. Husblocket placerades där bland annat trädgårdsmästarbostaden tidigare legat.

1940-tal till 1990-tal

Sjukhusområdet kompletterades under 1950-talet med byggnader ritade 1947 av arkitekten Fritz Jaenecke (1903-1978).[40] De fick samma skala och proportioner som den tidigare bebyggelsen, med undantaget av fasader i varmrött tegel. Jaeneckes byggnader smälte in väl i den övriga bebyggelsen. Genom sina parallellställda lamellhus skapade han mindre gårdar, av samma slag som de äldre husen hade, och han placerade dem så att de aldrig påverkade områdets axialitet. I mars 1953 pensionerades Ruben Holmström. Han efterträddes på sin post av Lisa Agrup-Andersson.[41] År 1956 hade sjukhuset fått 140 nya vårdplatser och centralköket byggdes om.[42]

Under 1960-talet uppfördes det stora husblocket längs med Simrisbangatan i söder. Samtidigt revs byggnaderna och växthusen som hört till trädgårdsmästeriet. Byggnadskomplexet från 1960-talet är stort och smälter inte in i områdets helhet på samma sätt som den tidigare bebyggelsen. En fördel är dock att även denna byggnad tar hänsyn till områdets övergripande axialitet genom sin placering i öst-västlig riktning.

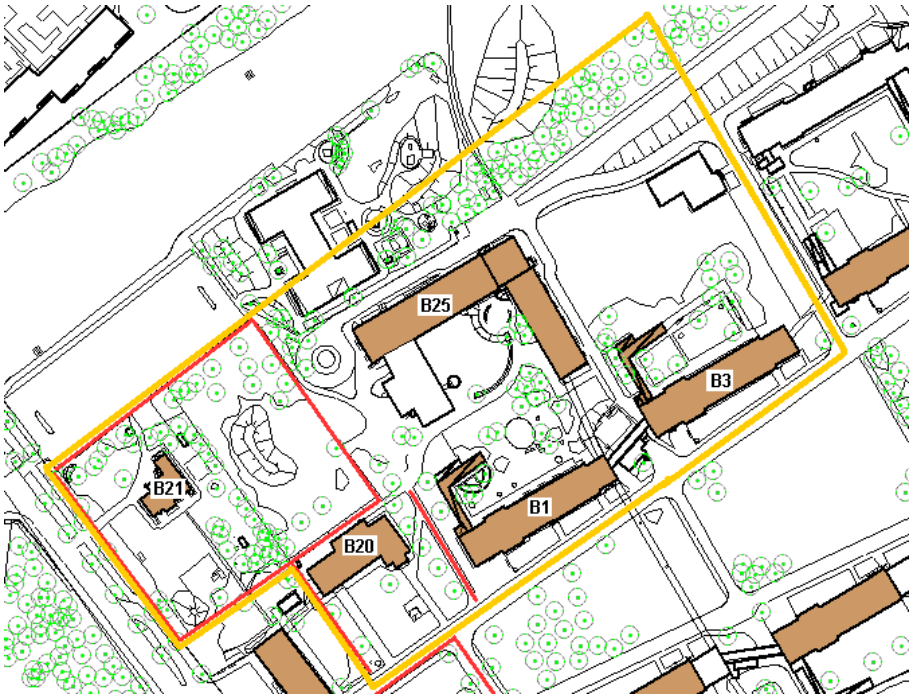
Bortser man från 1960-talskomplexet är området mycket välbevarat. På senare tid har flera byggnader bundits samman med glasade kommunikationsgångar, men dessa har utformats på ett diskret sätt som inte stör helhetsbilden nämnvärt.[43] Sjukhusområdet betraktas idag som ett stadsområde med arkitektoniska och arkitekturhistoriska värden, både när det gäller de enskilda byggnaderna och områdets planering. Dessutom utgör området tillsammans med Beijers park ett viktigt, större och sammanhängande grönområde i nordöstra Malmö.[44]

---

[40] Malmö stadsbebyggelse 1989 s. 129f.
[41] Ersgård & Hallström, 1995, s. 43.
[42] Ersgård & Hallström, 1995, s. 49.
[43] Malmö stadsbebyggelse 1989 s. 129f.
[44] Malmö stadsbebyggelse 1989 s. 130.

Beskrivningar område för område

Område A

Figur 8. Område A omfattar överläkarbostaden (B21) idag förskola, kyrkan (B20) som idag fungerar som samlingslokal, två äldre vårdpaviljonger (B1 & B3) idag skola/förskola, samt ytterligare en paviljong och terapibyggnad (B25), idag skola.

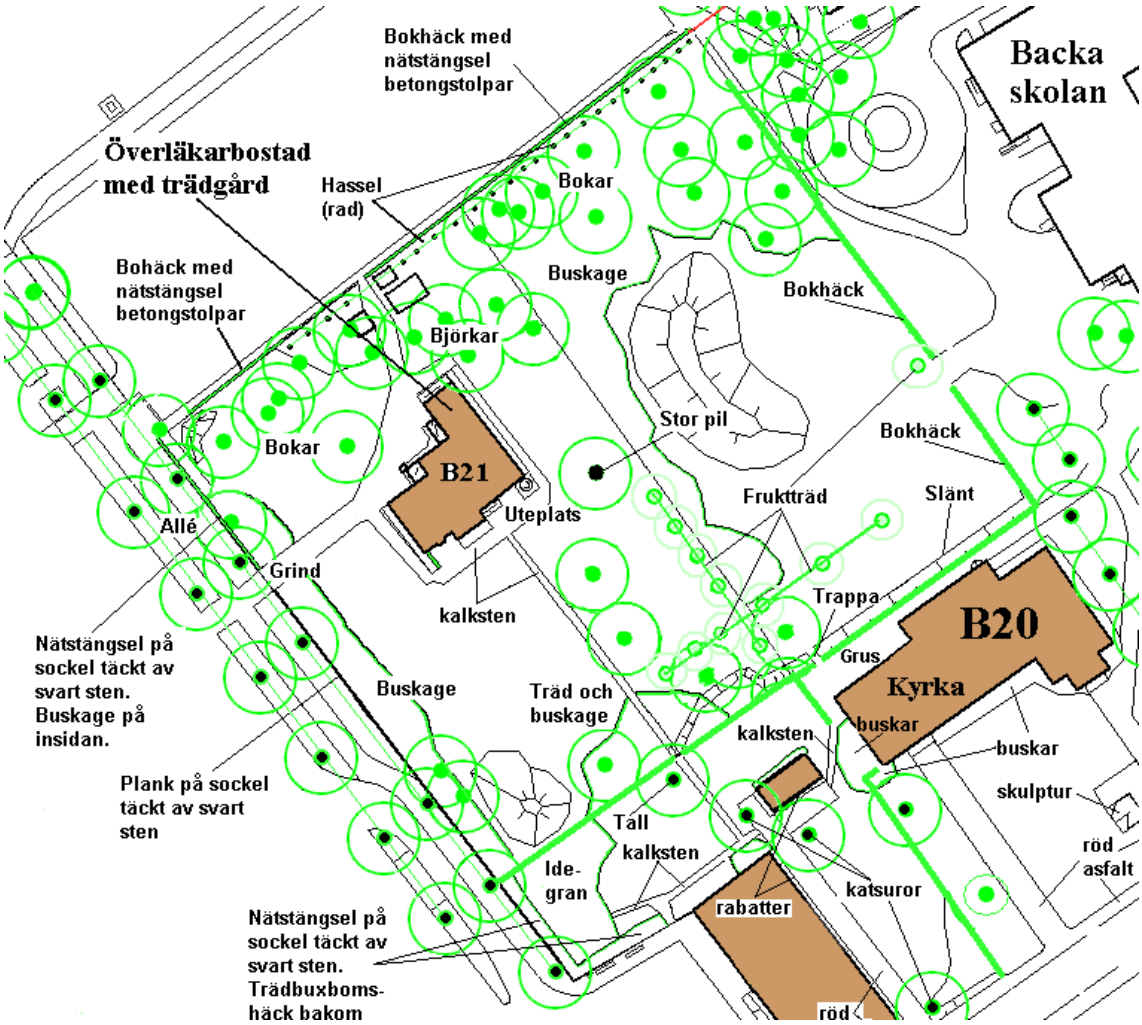

Figur 9. Område A utsnitt ur äldre flygfotografi och kartor. Överst t. v. flygfoto 1939-45, överst t. h. karta 1947, nederst t. v. karta 1974.

Överläkarvillan (B21)

Överläkarens trädgård hör till de delar av sjukhusområdet som stod färdigt 1935. Trädgården har idag avdelats i en nordlig och en sydlig halva med ett nätstaket. Den sydliga halvan utgör förskolans trädgård, medan den nordliga är en mer öppen lekplats. På båda sidor finns spår, i form av bevarad växtlighet, som härrör från den gamla villaträdgården. Antikvariskt sett är det viktigt att kopplingen mellan denna byggnad och kyrkan/administrationsbyggnaden hålls öppen, genom att passager och avgränsningar underhålls och inga ytterligare byggnader tillförs. De äldre frukt- och lövträden bör tas omhand och bevaras. Häcken med sina linjer av hassel och bok (Figur 12) utgör ett sista välbevarat spår efter sjukhusområdets avgränsning mot norr och bör bevaras. Bevarade strukturella element som den kalkstensbelagda uteplatsen, kalkstensgångarna, och de raka, smala och stenkantade rabatterna (Figur 18) är karakteristiska detaljer som också bör bevaras.

Figur 10. Trädgård kring överläkarvilla (B21) och administrationsbyggnad (B23). Översiktlig inventering våren 2009.

Huvudinfarten till huset ligger idag liksom 1935 i sydväst mot Östra Fäladsgatan. Trädgården avgränsas mot Östra Fäladsgatan av nätstaket och plank, placerat på en sockel av betong krönt med plattor av svart skiffer. Planket är sannolikt mer sentida, medan nätstaket på samma typ av sockel finns längs hela sjukhusområdets sydvästsida, även vid personalbostäderna. Innanför staketet växer här liksom längs personalbostäderna trädbuxbom *(Buxus sempervirens* 'Arborescens') som sannolikt tidigare varit mer formklippt. Närmast grinden mot söder i villaträdgården finns en grupp mindre tallar *(Pinus* sp.) av bergtallstyp. Åldern på dessa är okänd, men det framgår av fotografier från 30- och 40-tal att någonting fanns redan då som ramade in grinden på samma

plats (Figur 9). Längs med trädgårdens sydvästsida innanför staketet finns också belysning i form av gatlyktor med samma utseende som inne på sjukhusområdet (Figur 11).

I nordväst avgränsades trädgården av en klippt bokhäck *(Fagus sylvatica)* med ett invuxet nätstaket fäst vid smala betongpelare. Innanför häcken finns en delvis mycket välbevarad regelbunden rad med hassel *(Corylus* sp.*)*. En hasselrad har för övigt även hittats innanför häcken längs sjukhusområdets sydöstligaste kant, vilket gör att det verkar troligt att dessa hör till områdets tidigaste planteringar, liksom de idag storvuxna bokar *(Fagus sylvatica)*och björkar *(Betula verrucosa)* som dominerar trädgårdens nordvästliga sida.

Figur 11. Villaträdgårdens avgränsning mot SV, fotograferat utifrån från V.

Figur 12. Den nordvästliga avgränsningen fotograferad från insidan mot söder. På bilden syns en rad bokar, raden med hasselbuskar och ytterst den klippta bokhäcken.

Figur 13. Nordliga delen fotograferad från NV. Klippta bokhäckar och fruktträd.

Även i nordöst och sydöst avgränsades trädgården av klippta bokhäckar. Möjligen kan dessa häckar ha kompletterats då trädgårdens norra del blev lekplats. På lekplatssidan finns också en upplagd kulle som sannolikt också kommit till på senare tid. Längs med sydöstsidan mot kyrkan finns en höjdskillnad som gjort att man anlagt en kort brant slänt strax innanför häcken. Slänten är med största sannolikhet en del av den ursprungliga trädgården. På ett ställe vid kyrkans sydvästra hörn finns en genomgång i häcken med en liten trappa i kalksten. I den östliga delen finns fruktträd kvar som sannolikt har vuxit i den gamla överläkarträdgården.

Figur 14. Liten trappa av kalksten i NÖ.

Figur 15. Fruktträd i rader i den sydliga trädgårdsdelen vid östra sidan. Foto: AA090409.

Sydöst om huset finns en rak gång av kalkstensplattor, två i bredd, som leder genom en grind rakt från överläkarens hus till administrationsbyggnaden. Denna gång syns bland annat på flygfotografiet från 1939-45. Intill huset och i anslutning till gången av kalkstensplattor finns en uteplats, även den täckt med kalkstensplattor som sannolikt också hör till trädgårdens äldre element. Gamla är sannolikt också de smala rabatterna intill husets grund som avgränsas med smal kantsten. Dessa delar stämmer mycket väl med husets arkitektur och förhöjer husets utseende. Strax nordost om uteplatsen står en mycket stor pil *(Salix* sp.) som ser ut att finnas med redan på flygfotot från 1939-45. I trädgårdens syöstra del finns även rader med fruktträd som sannolikt är äldre, liksom säkert en hel del av buskarna i anslutning till dem.

Figur 16. Rak gång av kalkstensplattor från villan till administrationsbyggnaden.

Figur 17. Den östliga delen av överläkarvillans trädgård fogograferad mot sydöst. I bakgrunden skymtar administrationsbyggnaden.

Figur 18. Uteplatsen i sydöst intill överläkarvillan. Ytor belagda med kalksten, rabatter intill husgrunden inramade av smal kantsten.

Kyrka och samlingslokal (B20)

Kyrka med samlingslokal uppfördes intill överläkarbostaden, administrationsbyggnaden och huvudentrén till invigningen 1935. Mest iögonfallande är kyrkbyggnaden om man närmar sig den via allén från söder (se vidare Område C). Området kring kyrkan bör bevaras som det är idag, och kopplingarna mellan denna och överläkarvillan samt administrationsbyggnaden bör bevaras, genom att avgränsningar och passager underhålls och inga fler byggnader tillförs. Man bör undvika att tillföra former och ytbeläggningar som inte hör hemma i den ursprungliga miljön (se vidare Antikvariska kommentarer och riktlinjer). Man bör inte anlägga några parkeringsplatser e. dyl. i anslutning till kyrkan.

Figur 19. Ytor och växter kring kyrkan (B20). Översiktlig inventering våren 2009.

Figur 20. Äldre fotografi sannolikt omkring 1940-tal. Flaggstången står på ungefär samma plats idag. All växtlighet inklusive trädrader och buskplantering intill kyrkans grund är ännu små. Skulpturen vid den nordöstliga gången har ännu inte kommit på plats. Bild hämtad ur preliminär skiss till Planprogram för Sege Park, PP 6010, Malmö stadsbyggnadskontor, september 2007.

Figur 21. Utsnitt ur fotokarta 1998. Den tvärgående böjda gången hade ännu inte anlagts, och båda de raka gångarna verkar ha samma ytbeläggning av röd asfalt, som även finns kring bland annat administrationsbyggnaden i sydväst.

Framför kyrkan i sydöst täcks marken huvudsakligen av gräsmatta och hårdgjorda ytor i olika material. Höjdskillnaderna är mycket små, gångar, gräsmatta och trottoarens yta ligger i stort sett på samma nivå. Fram till kyrkans två ingångar leder två raka gångar. Den sydvästliga är täckt med röd asfalt liksom trottoaren i anslutning till den. På flygfotografiet från 1998 (Figur 21) syns samma röda asfalt även på den andra gången, trottoaren utanför samt kring administrationsbyggnaden (se vidare Område C, B23). Den nordliga gången har liksom en del av trottoaren i norr efter 1998 fått en beläggning av betongplattor. Den tvärgående böjda gången som binder samman kyrkans två ingångar har tillkommit efter 1998, sannolikt relativt nyligen i samband med att byggnaderna nordöst om kyrkan anpassats för skolverksamhet. Även den böjda gången har en beläggning av betongplattor, men av ett något annat utseende. Det kan vara värt att notera att den nya gångens mjukt böjda linje bryter av mot områdets äldre utformningsprinciper, där den raka linjen alltid dominerat utanför parken. Den passar därför inte in speciellt väl.

Intill kyrkans grund i sydöst och nordöst finns rabatter med buskar. Medan de i nordöst är relativt nyplanterade, är de framför kyrkan i sydöst äldre och väletablerade. Här växer bland annat regelbundet placerade rosenrips *(Ribes sanguineum)* och idegran *(Taxus baccata)* av vilka de

sistnämnda förr varit beskurna[45]. Framför kyrkan finns också strax sydväst om den nordliga gången en metallskulptur, som skulle behöva någon form av restaurering, eftersom den är relativt illa medfaren med bucklor och klotter. (Figur 228). Platsen var så sent som på 90-talet vacker med bänkar och blomsterkärl, vilket framgår av fotografier i Ersgård och Hallströms bok.[46]

I sydväst avgränsas kyrkans område av en klippt bokhäck. Intill häcken står en flaggstång, som ser ut att stå på ursprunglig plats (se Figur 20). Här finns också ett stort träd kvar, samt en relativt liten magnolia. Området bakom kyrkan i nordöst är grustäckt och avgränsas av klippt bokhäck. I anslutning till kyrkans nordvästra hörn finns dels en förbindelse till den före detta överläkarträdgården i form av en smal kalkstenstrappa, och dels en till administrationsbyggnaden (B23) i form av en smal kalkstensbelagd gång.

Nordöst om kyrkan finns en välbevarad trädrad, och utanför den en relativt nyanlagd asfaltbelagd gång som sannolikt också tillkommit i samband med att området nordväst om kyrkan anpassats för skolverksamhet. Även tidigare fanns en gång här, men den löpte närmare den intilliggande vårdpaviljongen, och är bara delvis bevarad (B1).

Figur 22. Fotografi från sydväst, ytan framför kyrkan till vänster. Notera särskilt raden av typiska gatlampor, skulpturen, den röda asfalten, och att den enda egentliga kanten med nivåskillnad är den mellan gångbana och vägbana.

Figur 23. Södra delen mot administrationsbyggnaden, fotograferat från sydöst.

[45] Se foto Ersgård & Hallstörm 1995 s. 96.
[46] Se foto Ersgård & Hallström 1995 s. 96.

Figur 24. Kyrkan från söder Sentida ramp och gång av betonplattor. Buskarna framför kyrkan, framför allt idegranen, skymmer för mycket – de bör hållas beskurna.

Figur 25. Bakom kyrkan finns klippt bokhäck och en sandtäckt yta. Foto från syd och sydväst.

Figur 26. Trädrad och nyrenoverad gång norr om kyrkan. Foto från norr.

Byggnader B25, B1 och B3.

Dessa byggnader och området kring dem har relativt nyligen gjorts om för att passa skol- och daghemsverksamhet. Ytorna kring **Backaskolan (B25)** har gjorts om i grunden. I stort sett ingen ursprunglig växtlighet finns kvar och markens utformning är ny med rundade former och betongsten. Längs fasaden mot nordöst har man dock placerat ut nytillverkade bänkar, gjorda efter mall av de äldre som är så typiska för området. De nya bänkarna har lite andra proportioner men passar bra in. I norr har man bevarat en stor del av de äldre bokar som ingått i det ”skyddsbälte” som planterades redan 1931. Dessa träd är av stor betydelse för den gröna prägeln inom Område A, särskilt eftersom man tagit bort så många av de äldre träden inne på området. Nya träd har planterats för att ersätta dessa. När det gäller nyplantering är det viktigt att man använda samma arter som fanns på platsen tidigare för att förändra växtlighetens karaktär så lite som möjligt (se vidare Antikvariska kommentarer och riktlinjer). Väster om B25 intill rondellen finns ett område som redan idag fungerar som cykelväg till området. Här skulle lätt kunna anläggas en mer permanent förbindelse som smälte in väl. Samma sak gäller den mindre stig i norr, som ansluter till en tvärgående asfaltgången mellan B1 och B3. Det är bra om delen bland träden kan fortsätta vara grusbelagd.

Figur 27. Växtlighet och omgivningar kring Byggnad 1, 3 och 25. Översiktlig inventering våren 2009.

Kring **Byggnad 1** har ytorna också omformats, men man har behållit flera äldre träd, och den gamla ”solgången” har inte rivits utan byggts om till förråd. Fasaden på dess yttre sidor är bevarad och man har även bevarat detaljer som trappan (Figur 39). På byggnadens södra sida är själva planteringarna relativt välbevarade. De smala stenkantade rabatterna med främst mindre prydnadsbuskar, bör bevaras. Om en vändplats eller parkering måste byggas i anslutning till B1 och kyrkan, är det bättre att denna placeras sydöst om B1 istället för framför kyrkan. Det är också viktigt att denna eventuella förändring görs med så små medel som möjligt och så att den smälter in.

I anslutning till **Byggnad 3** finns på nordvästra sidan mer äldre växtlighet bevarad, i form av en grupp äldre björkar *(Betula verrucosa)* och buskar. I buskaget finns ett antal olika arter, bland annat gullregn *(Laburnum* sp.) och rosentry *(Lonicera tatarica)*. Björkarna och växtligheten kring dem bör bevaras. Trädgården nordväst om B3 har delats i två delar, på ett naturligt sätt efter en gammal linje. I söder har ”solgången” tagits bort men grundens nedersta del har bevarats som en kant och kalkstensgolvet ligger kvar. Detta är ett bra exempel på hur man även om man river kan bevara spåren som knyter an bakåt. **Bollhuset** med parkerings- och gräsyta i direkt anslutning är relativt sent tillkomna, och saknar större antikvarisk betydelse.

Figur 28. Vändplats i nordvästra hörnet vid B25, fotograferad från sydöst.

Figur 29. I nordväst intill rondellen finns en provisorisk grustäckt anslutning som idag används, och lätt skulle kunna göras i ordning utan att ta bort träd, häckar etc.

Figur 30. Backaskolan (B25). Innergården på sydöstra sidan, foto från syd-sydöst.

Figur 31. Backaskolan (B25), norra sidan från väster. Till vänster syns bokträd i ”skyddsplanteringen” från 1931.

Figur 32. Backaskolan (B25) östra sidan. Terapibyggnaden har integrerats i den nya skolan. Vid väggen står tre nytillverkade soffor i typisk stil för området. Foto från norr.

Figur 33. Nytillverkad soffa i områdets stil, B25 vid östra sidan.

Figur 34. Öster om Backaskolan (B25) löper en gångväg in i området. Bakom fotografen ansluter den till en grusbelagd gångväg (Figur 35). Foto från nord-nordväst.

Figur 35. Den grusbelagda gångvägen genom bokarna mot norr.

Figur 36. Byggnad B1 från sydväst. Till vänster syns ett träd i trädraden vid kyrkan, och bakom detta skymtar den bevarade yttre fasaden till byggnadens ”solgång”.

Figur 37. Byggnad 1 från nord-nordväst. Notera särskilt den bevarade fasaden till ”solgången” och bevarade äldre träd.

Figur 38. Trädgården vid B1, från det inre sydvästra hörnet. Till vänster syns hur ”solgången” byggts om till förråd på insidan. Mitt i bild bland annat ett äldre fruktträd och till höger ett blommande fylldblommigt körsbär (sannolikt *Prunus avium* ’Plena’).

Figur 39. De klinkerlagda ytorna och trappan till ”solgången” har bevarats.

Figur 40. Yta mellan B1 och B3 från S och den centrala gräsaxeln. Det lilla trädet till höger är gammalt trots sin storlek, sannolikt en ovanlig hagtornsart *(Crataegus* sp.).

Figur 41. Byggnad 3 från söder och den centrala gräsaxeln. .

Figur 42. Björkarna och buskaget norr om B3 är i stort den ända bevarade äldre växtligheten inom Område A, förutom ”skyddsplanteringen” av bok i norr.

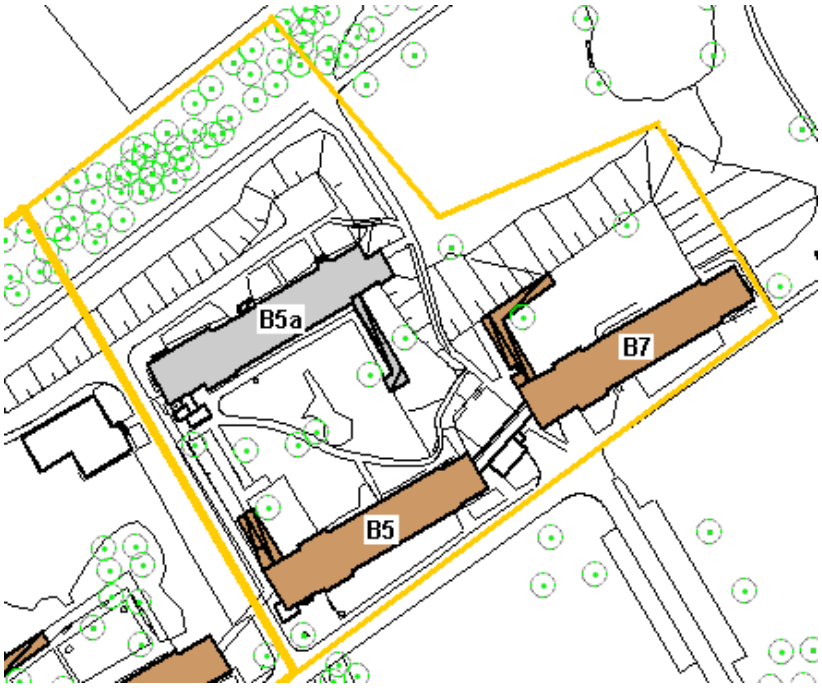
Figur 43. Trädgården vid B3 har delats i två delar. Inom den västliga har ”solgången” rivits men den nedre delen av grunden har lämnats kvar som kant, liksom kalkstensbeläggningen, och tre äldre soffor med det typiska utförandet.

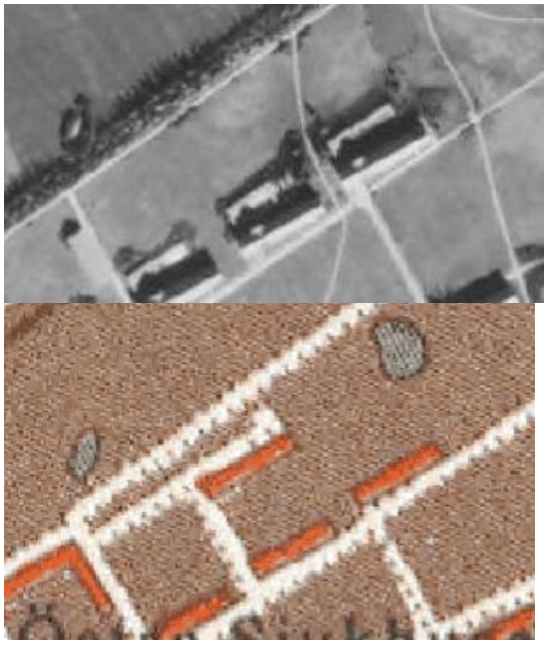
Figur 44. Den östliga delen är mindre förändrad. Marken täcks av gräs förutom intill byggnaden där man lagt cementplattor. Två äldre träd finns kvar. Till vänster skymtar den bevarade lilla dungen av björkar och buskar (Figur 42).

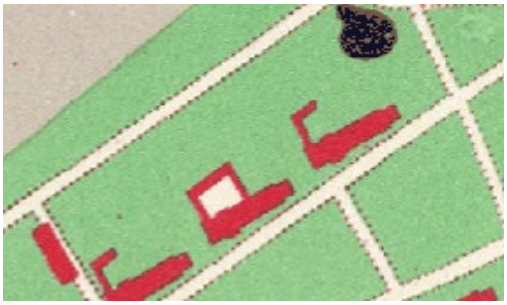
Område B

Område B är en förhållandevis väl bevarad del av sjukhusområdet. Växtlighet och strukturer är förhållandevis välbevarade, framförallt mellan byggnad B5 och B5a, samt i anslutning till B7. Inom detta område bör byggnadernas fasader förändras så lite som möjligt. Ingen ny bebyggelse bör tillföras (hänvisning till ytan för Bollhuset, Område A). I skissen till planprogrammet (september 2007) skrivs att Område B framförallt är tänkt att fungera som äldreboende. Trädgårdsytorna måste för denna typ av verksamhet anses passa utmärkt. De behöver på sina håll rustas upp, men i grunden är struktur och växtlighet väl sammanhållen och bevarad med många intressanta inslag.

Figur 45. Område C omfattar tre före detta vårdpaviljonger (B5, 5a och 7).

Figur 46. Utsnitt ur äldre flygfoto och kartbilder område B. Överst t.v. flygfoto 1939-45, överst t.h. karta 1947, nederst t.v. karta 1974.

Byggnad 5

Söder om byggnad 5 mot gräsaxeln finns små gräsytor och i öst en smal, stenkantad rabatt med prydnadsbuskar, typisk för området. Trottoaren på byggnadens västra sida är av röd asfalt som fortsätter bort till byggnad 5a. ”Solgången” som hör till B5 är kortad, men detta har sannolikt gjorts för relativt länge sedan. Cementplattor ligger delvis kvar och visar var den bortplockade delen tidigare fanns. En pergola med klängväxter fortsätter på linje med ”solgången” mot B5a. På ytan mellan B5 och B5a finns flera äldre träd, både vanlig björk och mer ovanliga arter och sorter, bland annat ett som möjligen kan vara en gammal robinia *(Robinia* sp.) och en rödbladig mycket vacker lönn *(Acer* sp.) (Figur 51-53).

Figur 47. Växtlighet och omgivningar kring Byggnad 5, 5a, och 7. Översktlig inventering våren 2009.

Figur 48. Området mellan B3 och B5/B5a från syd-sydöst. Bollhuset i bakgrunden liksom parkeringarna och sophuset till vänster är relativt nytilkomna. Bakom sophuset står dock en relativt välbevarad dunge med träd och buskar (se vidare Område A, B3). Till höger syns B5 närmast och B5a i bakgrunden. Längst bak syns de täta bokplanteringen i ”skyddsbältet” mot nordväst.

Figur 49. Byggnad 5 och Byggnad 7 från sydväst och den centrala gräsaxeln.

Figur 50. Ytan mellan byggnad 5 och 7 från sydväst. Till vänster om den lilla tvägatan står en småvuxen ginkgo *(Ginkgo biloba)* och till höger en praktfull gammal hagtorn av något slag *(Crataegus* sp.). På gården bakom B5 syns fler äldre träd.

Figur 51. ”Solgången” vid B5 är kortad, men vattenfontänten finns kvar liksom golvet av cementplattor. Trädet är en rödbladig lönn. Ytan där gräset växer dåligt har säkerligen tidigare varit grusyta.

Figur 52. Nordväst om B5 växer vid byggnaden en hel del låga buskar. Mitt på gården står ett par stora björkar och i anslutning till dem några stora prydnadsbuskar. En smal asfalterad gång löper över ytan från nordväst till sydöst, där den går in i ett stort buskage, ansluter till en gång från B7, och fortsätter ut mot parken och dammen i norr. I bakrunden bakom buskaget skymtar B7.

Figur 53. Trädet vid byggnad 5s ”solgång” är en rödbladig lönn *(Acer* sp.) med praktfulla blommor.

Byggnad 5a

Denna byggnad i rött tegel hör till dem som lades till under 1940-talet. Precis som de äldre fick den en ”solgång” men av ett lite annorlunda utförande med ramp. Trottoaren i anslutning till B5a är täckt av röd asfalt. I söder finns en pergola med klätterväxter som ansluter till ”solgången” vid B5. Intill hela byggnadens södra vägg finns en smal, rak, kalkstenskantad rabatt i vilken det idag bland annat växer rabarber *(Rheum rhabarbarum),* och i anslutning till den står en stor vinbärsbuske *(Ribes* sp.). Sandgången som tidigare sträckte sig längs rabatten är idag igenvuxen. På byggnadens norra sida mot den lilla vändplanen växer längs husgrunden endast idegran *(Taxus baccata)* som sannolikt tidigare varit beskuren.

I nordöst kantas trädgården och byggnad 5a av täta buskage. Den asfalterade stig som löper över trädgårdsområdet mellan B5 och 5a går vidare in i buskaget, ansluter till stigen från B7, och fortsätter ut mot parken och dammen i nordöst. Runt nordvästra hörnet på B5a löper en trappa av gatsten med enkelt räcke och långa avsatser ner till platsen där stigen från trädgården ansluter. Mellan stigen och huset växer buskar och vintergrön bergenia *(Bergenia cordifolia)*.

Figur 54. Byggnad 5a från sydväst. Pergola med klängväxter, yta med cementplattor, stora träd och buskar, intill husgrunden en smal rabatt med bland annat rabarber.

Figur 55. Byggnad 5a ”solgång” med ramp från sydöst. Vid gången står ett äppelträd.

Figur 56. Byggnad B5a från sydväst. Trottoaren täcks av fläckvis bevarad röd asfalt.

Figur 57. Väg och vändplats norr om B5a. I bakgrunden skymtar parken.

Figur 58. Vid nordöstra hörnet av B5a går en trappa med långa gatstensbelagda steg och enkelt räcke. I bakgrunden skymtar parken till höger och växtligheten vid B7 till vänster.

Figur 59. Mellan B5/5a och B7 som ligger bakom buskagen löper stigarna samman och ner mot parken där asfalten tar slut. Förr tog en sand/grusgång vid men den är idag igenvuxen.

Byggnad 7

Trädgården vid byggnad 7 är en grön och vindstilla oas tack vare den höga växtligheten kring. ”Solgången” med samtliga förråd och skjul är speciellt välbevarat och borde restaureras och bevaras. Viss renovering behövs, och nytt glasbehöver sättas i fönstren, men i stort är allt välbevarat, med ytbeläggningar, drickfontän etc. (se vidare Antikvariska kommentarer och riktlinjer, Nivå 1: delar som bör bevaras intakta).

Trädgården vid B7 består idag i stort av en fyrkantig gräsyta. Kring den står bänkar av områdets speciella typ utplacerade. Sannolikt gick för en sandgång kring gräsytan som band samman dessa. Framför ”solgången” i sydväst växer en tät, klippt ligusterhäck *(Ligustrum vulgare)* som tar upp en liten nivåskillnad mellan gången och gräsytan. Den är idag hög, men har förr sannolikt inte varit högre än att man kunde se över den även då man satt ner. I hörnet står ett stort fruktträd som vårdats väl genom kontinuerlig beskärning, något som måste fortsätta om det skall bevara sin skönhet. Vid ”solgångens” båda ändar finns kalkstenstrappor som leder ner till gräset. Kring trädgården växer tätt med träd och buskar, framförallt idegran *(Taxus baccata)*. De skapar en läig och behaglig miljö i trädgården, men sannolikt har de inte varit fullt så täta förr. Det verkar troligt att man åtminstone delvis kunde se dammen från trädgården.

Figur 60. Den välbevarade promenadgården vid B7.

Figur 61. Vid B7 finns ramper som löper ner till promenadgårdens gräsyta.

Figur 63. Mycket välbevarad ”solgång” vid B7. Ligusterhäck, fruktträd.

Figur 62. ”Solgång” vid B7 från sydöst, häcken har sannolikt varit lägre förr.

Figur 64. T.v. ”solgångens” fasad täckt av ytterbrädor av obarkad ”bakved/bakar” av gran. originalfönster. T.h. kalkstenstrappa mot nordöst.

Figur 65. Anslutning byggnad och ”solgång” B7. Färg och material original.

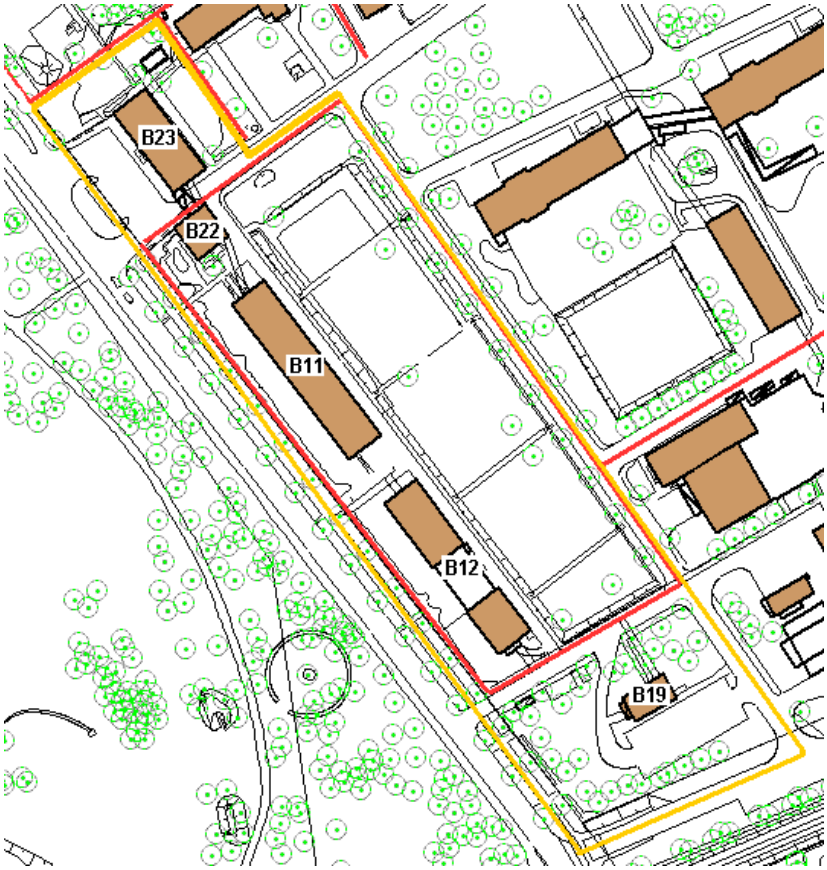

Figur 66. På baksidan mot väst har ”solgången” skjul, och förråd. En liten port leder från ”solgången” till området bakom, och en stig som fortsätter till parken och dammen (Figur 59).

Figur 67. Sydväst om B7 växer bl.a. rododendron.

Område C

Figur 68. Område C inkluderar administrationsbyggnaden (Byggnad 23), entré och vaktmästarbostad (B22), personalbostäder, idag studentboende (Byggnad 11 & 12) samt det lilla bårhuset (B19).

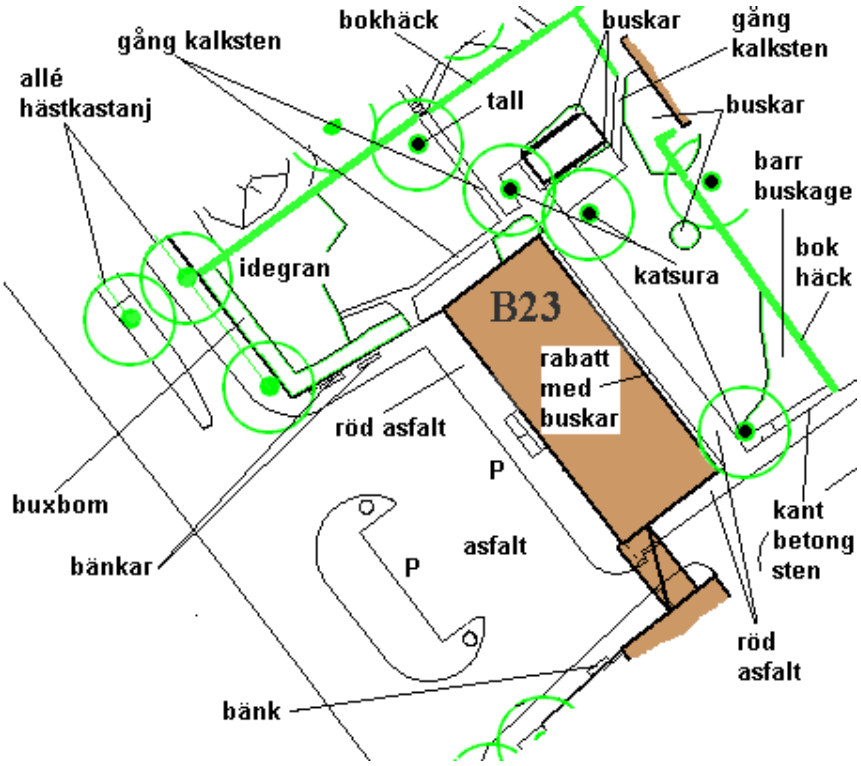

Figur 69. Utsnitt ur äldre flygfoto och kartbilder område C. Överst t. v. flygfoto 1939-45, överst t. h. karta 1947, nederst t. v. karta 1974.

Administrationsbyggnaden (B23)

Administrationsbyggnaden (B23) i brunrött tegel uppfördes redan till invigningen 1935, tillsammans med entrén och vaktmästarbostaden (B22). Redan från början bestod ytan i sydväst av en stor öppen plats, idag parkering. Trottoarerna har ännu fläckvis bevarad röd asfaltsbeläggning. Vid sidorna stod till nyligen två soffor på var sida, idag har en i söder försvunnit av okänd anledning.

Figur 70. Trädgård och omgivningar kring byggnad 23. Översktlig inventering våren 2009.

I sydväst och sydöst har B23 sin trädgård. Mot gatan avgränsas trädgården av samma nätstängsel på betongsockel täckt med svart skiffer, och med en häck av trädbuxbom innanför, som finns längs hela sjukhusområdet mot Östra Förstadsgatan. Mot överläkarbostaden och kyrkan avgränsas trädgården av klippt bokhäck.

Från överläkarbostaden (B21) löper en rak gång av kalksten fram till byggnaden från nordväst. En glesare plattgång följer husets nordvästra gavel. I staketet finns här en öppning som idag satts igen med nätstaket men som lätt skulle kunna öppnas igen. Mot idegranarna i väster löper ytterligare en gles gång av kalksten. Av äldre fotografier framgår att den med största sannolikhet leder fram till en fyrkantig uteplats av kalksten inne bland idegranarna (Figur 3). Denna skulle kunna restaureras och bli en behaglig bersålik uteplats om man beskär idegranarna, som det ursprungligen säkert var tänkt.

I trädgården vid B23 finns flera skyddsvärda äldre träd, bland annat en tall av okänd art *(Pinus* sp.) men framförallt tre stora och välmående exemplar av katsura *(Cercidiphyllum japonicum)*. I norr ligger en liten förfallen men intressant byggnad som tidigare innehöll telefonväxel. Bakom växeln finns en gång av kalksten till ytan bakom kyrkan (B22). Nordöst om växeln och sydöst om administrationsbyggnaden finns smala, raka, kalkstenskantade rabatter med låga prydnadsbuskar, främst olika sorter av spirea *(Spiraea* sp.) med varierande blad och blomfärg.

Figur 71. Entré till administrationsbyggnaden (B23) från Östra Fäladsgatan. Påkostade gatlyktor.

Figur 72. Detalj entrétrappa av natursten, fot till lyktsolpe och trappräcke av metall.

Figur 73. Soffa sydväst om platsen framför B23 mot Östra Fäladsgatan (Figur 74).

Figur 74. Bänkar och trädgård nordväst om platsen framför B23 mot Östra Fäladsgatan.

Figur 75. Trädgården nordväst om B23 mot överläkarbostaden, från sydväst.

Figur 76. Trädgården nordväst om B23 mot överläkarbostaden, från nordöst.

Figur 77. Detalj igensatt öppnning, se även Figur 74&76.

Figur 78. Kalkstensgångar nordväst om B23. Till höger den glesa gång som leder in i idegransbuskaget, sannolikt till en idag glömd uteplats av kalksten (se Figur 3).

Figur 79. Gången som löper mellan överläkarbostad och administrationsbyggnad från nordväst. Träden till vänster är katsuror.

Figur 80. Telefonväxelbyggnaden från väst, t.v. i bakgrunden kyrkan.

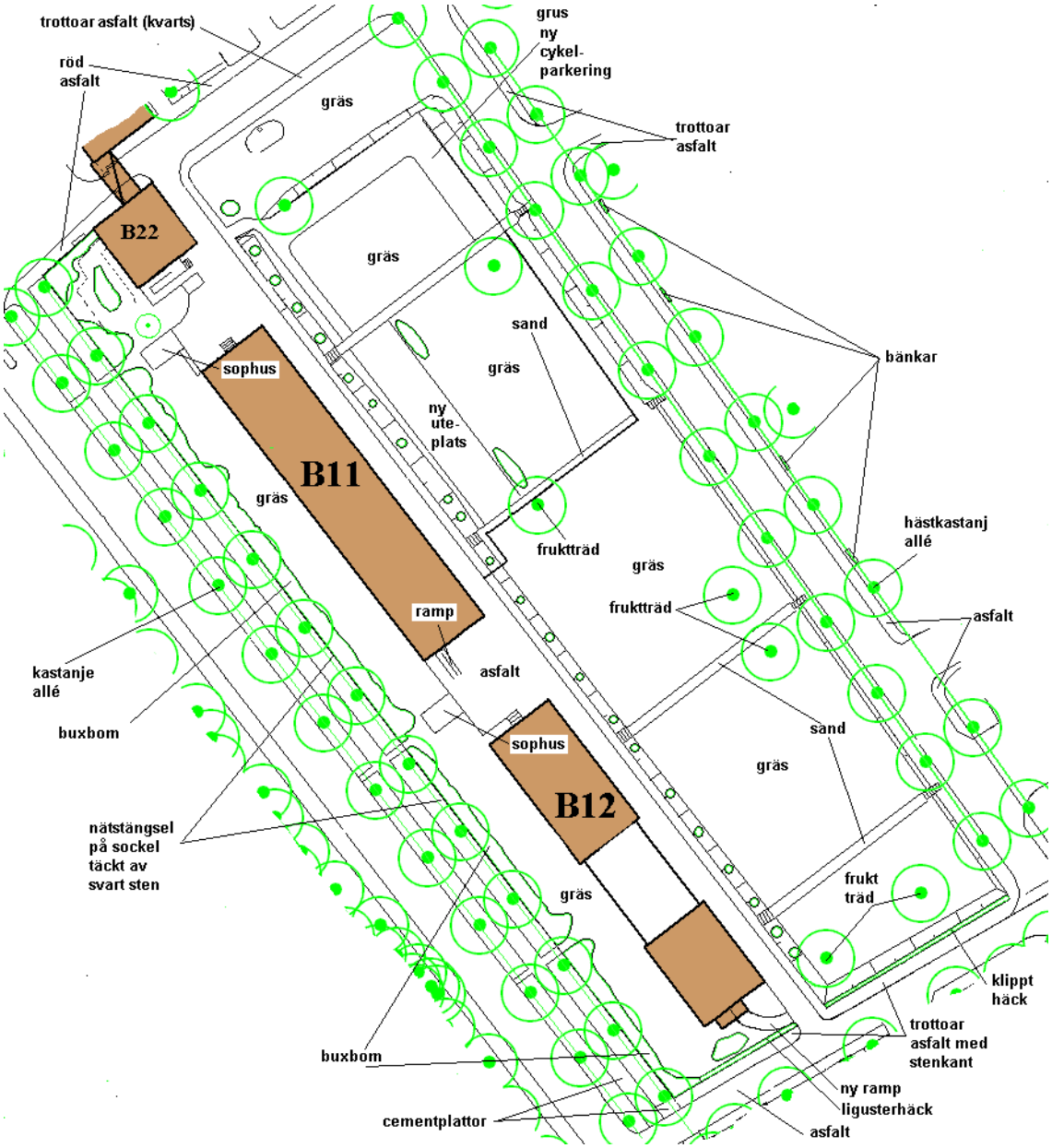
Figur 81. En gång av kalksten går bakom televäxeln till platsen bakom kyrkan.

Figur 82. Yta med röd asfalt nordöst om B23 från nordväst. Längs grunden en typisk, smal kalkstenskantad rabatt med huvudskligen små prydnadsbuskar.

Entré och vaktmästarbostad (B22)

Entrén och den lilla vaktmästarbostaden (B22) är karaktärsskapande byggnader som bör bevaras och restaureras varsamt. Vaktmästarbostaden hade ännu 1979 en betydligt mer välordnad liten trädgård i sydöst vilket framgår av äldre fotografier.[47] Entrén får bilar att sakta ner och gör det tydligt att man är på väg in i ett speciellt område, i framtiden trädgårdsstaden Sege Park. Om trädgården nordväst om administrationsbyggnaden (B23) och den lilla trädgården vid vaktmästarbostaden (B22) restaurerades och gjordes mer välvårdare skulle platsen bli betydligt mer välkomnande, och kopplingen till Beijers park förstärkas utan att entrén behöver tas bort. Båda trottoarerna i entrén har röd asfaltsbeläggning. Sydöst om B22 har anlagts en ramp och ett nytt sophus. Ytorna har samtidigt gjorts om. Sydväst om vaktmästarhuset är däremot växtligheten relativt orörd, om än vildvuxen. Under storvuxna buskar, idegranar och buxbom finns sannolikt lämningarna efter en liten trädgård. Den avgränsas i norr och väst av samma nätstaket på skiffertäckt sockel med trädbuxbom innanför som längs hela sjukhusområdet mot Östra Fäladsgatan.

Figur 83. Trädgård och omgivningar kring byggnad 22, 11 och 12. Översktlig inventering våren 2009.

[47] Ergård & Hallström 1995 s. 66.

Figur 84. Entrén mellan B23 och vaktmästarhuset (B22) till höger, från sydväst.

Figur 85. Trädgård vid B22 från platsen framför B23 Östra Fäladsgatan, från nordväst.

Figur 86. Avgränsning mot Östra Fäladsgatan, från nordväst. I bakgrunden B11.

Figur 87. Entrén och B22 från nordöst, i bakgrunden skymtar Beijers park.

Figur 88. B22 fasad mot entrén fotograferad från norr.

Figur 89. B22 från söder, trädgården mot Östra Fäladsgatan till höger.

Personalbostäderna (B11 & 12) med tväraxelns allé och den nedsänkta gräsmattan

En av Sege Parkområdets viktigare beståndsdelar är den rektangulära nedsänkta gräsmattan mellan den tvärgående hästkastanjeallén och personalbostäderna. Allén och gräsytan binder samman områdets nordvästra och sydöstra delar, på samma sätt som den centrala gräsaxeln håller samman sydväst med nordöst. Gräsmattans utseende är mycket typisk för tiden, och finns i flera anläggningar ritade av Erik Bülow Hübe. Den anlades redan i inledningsskedet, och finns med exempelvis på flygfotografiet från 1934 (Figur 3).[48] Det skulle ur antikvarisk synvinkel vara mycket olämpligt att bebygga den nedsänkta gräsmattan (se vidare Antikvariska kommentarer och riktlinjer, Nivå 1: delar som bör bevaras intakta).

Gräsytan korsas av fyra sandgångar med lätt bombering, som samtliga börjar och slutar med trappor. På gräset växer en del beskurna fruktträd, som måste skötas på samma sätt i fortsättningen för att behålla sin skönhet. Mot allén är slänten gräsbevuxen och nedanför den finns täta rader med prydnadsbuskar. Mot personalbostäderna växer på slänten regelbundet placerade prydnadsbuskar, där syrenerna är speciellt framträdande *(Syringa* sp.). Den nordöstra delen av gräsytan har ändrats nyligen då B11 byggdes om till studentbostäder. Man anlade då gångar, cykelparkering, en stor uteplats samt satte upp staket. Gräsytans sydvästra del är mer välbevarad och visar hur ytan tidigare sett ut. De regelbundet placerade buskarna bör betraktas som en komponerad helhet där varje buske är viktig för helhetsverkan.

Mot Östra Fäladsgatan i sydväst avgränsas både B11 och B12 av en gräsyta, utanför den en häck av trädbuxbom, och ytterst ett nätstaket på betongsockel täckt med svart skiffer. I staketet finns tre grindar som idag inte går att öppna, men som tidigare varit viktiga passager till personalbostäderna vilket inte minst de ännu kvarsittande gatunumren visar.

Figut 90. Allén från norr med den nedsänkta gräsmattan till höger. Allén består av hästkastanjer *(Aesculus hippocastanum).* Längs den östra sidan finns en trottoar, och regelbundet placerade bänkar med den för området typiska utformningen. Längs samma sida står också en rad gatlyktor.

[48] Ersgård & Hallström, 1995, försättssida.

Figur 91. Allén från söder, med den nedsänkta gräsmattan och personalbostäderna till höger och kyrkan rakt fram.

Figur 92. Vägen mellan personalbostäderna och gräsmattan från nordväst.

Figur 93. Byggnad 11 och dess närliggande del av gräsmattan. De regelbundet placerade prydnadsbuskarna är gamla medan gångarnas grova grusbeläggning, uteplatsen i bakgrunden och staket är relativt nytt.

Figur 94. Gräsytans nordvästligaste del från sydväst. Cykelparkeringen är ny. I bakgrunden till höger skymtar B1, B3 och den centrala gräsaxeln.

Figur 95. Gräsmattans nordöstra sida mot allén från nordväst. I bakgrunden B12 och B11.

Figur 96. I bakgrunden den centrala gräsaxeln. En grind behövs. Då staket sattes upp på gräsmattans nordvästliga del stängdes gången, vilket är synd.

Figur 97. Gräsmattans sydöstra del i anslutning till B12 är mer välbevarad, och består fortfarande av en sammanhängande gräsyta, endast korsad av de karakteristiska raka sandgångarna med trappor i båda ändar.

Figur 98. Gräsmattans sydöstra del vid B12 från sydväst. Den andra gången från sydöst flankeras av två välformade fruktträd.

Figur 99. Den andra gången från sydöst sedd från B12 i sydväst.

Figur 100. Gräsmattans avslutning i sydöst, sedd från allén och nordöst. Mellan gata och grässlänt står en klippt häck.

Figur 101. De fyra trapporna mot B11 & B12 från sydöst till nordväst. Dessa har steg av cementplattor, sidostycken av kalksten och enkla räcken av grönmålade böjda metallrör, på höger sida då man går ner.

Figur 102. De fyra trapporna mot allén, också från sydöst till nordväst. Den första och tredje från sydöst har steg av rektangulära cementplattor medan den andra och fjärde från sydväst har steg av kvadratiska cementplattor. I övrigt är de lika med sidostycken av kalksten och enkla räcken av grönmålat böjt metallröd på vänster sida då man går ner. Alla trappor har alltså räcke på sydöstra sidan oavsett placering.

Figur 103. Ytan sydväst om B11 & 12 mot Östra Fäladsgatan från nordväst. Häckens trädbuxbomen har säkert förr varit mer noggrant beskuren.

Figur 104. Grindar mot Östra Fäladsgatan från nordväst till sydöst. På den första (46a) och den sista (48b) sitter gatunummer kvar men de går idag tyvärr inte längre att öppna. Den sydöstligaste ser idag ut att leda rakt in i en vägg, men det beror på att den kom till då den sydöstliga byggnaden (B12) bestod av två mindre byggnader med en yta mellan. Grinden ledde till denna yta.

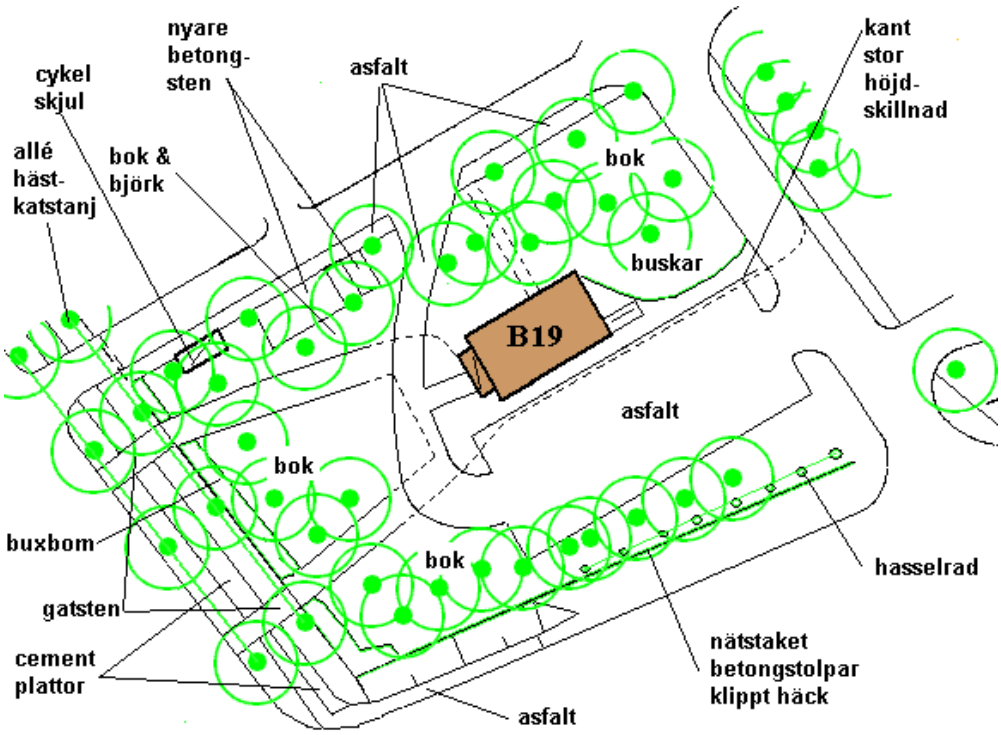
Figur 105. B12 och längst bort B11 från söder. Till höger Östra Fäladsgatans hästkastanjeallé.

Patologbyggnad/Bårhus (B19)

Byggnaden är intressant men i dåligt skick. Intrycket är snarast det av ett litet kapell. Restaurering av byggnaden vore bra, men den kan möjligen också ersättas med andra byggnader, om man bevarar träden och försöker använda den ursprungliga strukturen med vägar etc. i så stor utsträckning som möjligt.

På 1930-talet och 1940-talet fanns ingen rak fortsättning på allén ut från området i sydöst, alla vägar ledde in från Östra Fäladsgatan. Den lite större vägen mellan B12 och B19 fanns (Figur 103), samt två små vägar som ledde fram till bårhusets sydväst. Den södra fortsatte runt bårhuset och anslöt till allén i en rät vinkel. De två infartsvägarna bildade tillsammans en smal hästskoform, och spåren efter dem är fortfarande tydliga. Detta kan säkert betraktas som byggnadens framsida. Ytan sydöst om huset var förr tätt trädbevuxen, en del av områdets ”skyddsskärm”. En del, i form av bl.a. hasselrader och bokar, finns kvar.

På platsen för den smala vägen runt huset i sydöst har senare anlagts en parkeringsplats med slipers som stödmur mot nordväst. Att döma av dess utförande är den gissningsvis från 1960- eller 1970-tal, möjligen yngre. Om fler parkeringsplatser trots allt måste anläggas i anslutning till B12 är det ur antikvarisk synvinkel bättre att man lägger till inom ytan för B19, än att man låter omgestalta platsen vid administrationsbyggnaden (B23) alltför drastiskt. För all eventuell nyanläggning inom området gäller att man skall sträva efter så små ingrepp som möjligt, och en utformning som passar i stil och smälter in.

Figur 106. Växtlighet och omgivning kring byggnad 19. Översktlig inventering våren 2009.

Figur 107. Byggnad 19 från sydväst. Detta var byggnadens framsida. Innan asfaltytorna tillkom gick två vägar fram till det lilla taket över dörren, och en väg fortsatte förbi byggnadens sydöstra sida för att ansluta till allén i en rät vinkel.

Figur 108. Den norra infartsvägen till byggnad 19 från Östra Fäladsgatan.

Figur 109. Den södra infartsvägen till byggnad 19 från Östra Fäladsgatan.

Figur 110. Byggnad 19 från nordöst.

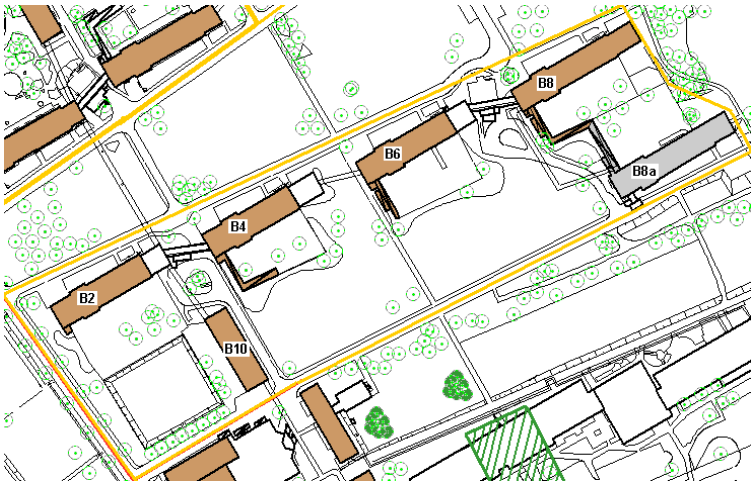
Figur 111. B19 från sydöst. Till vänster börjar allén mot kyrkan.

Figur 112. Ytan väster om B19 avgränsas mot Östra Fäladsgatan av trädbuxbom och i söder av nätstaket och bokar. I bakgrunden skymtar Beijers Park.

Figur 113. Sydöst om B19 avgränsas sjukhusområdet, precis som på nordvästra sidan vid överläkarbostaden av ett nätstaket med häck, samt en rad stora hasselbuskar *(Corylus* sp.).

Område D

Område D utgörs av fem före detta vårdpaviljonger (B2, B4, B6, B8 och B8a) samt en äldre terapibyggnad (B10). Inom området finns en hel del äldre träd som bör bevaras, liksom trädgårdsstrukturer som gångar och taktäckta ”solgångar” som man bör ta hänsyn till. Byggnadernas fasader bör ändras så lite som möjligt. Ingen av byggnaderna bör rivas. Eventuell nybyggnation kan möjligen komma i fråga på gräsytorna sydöst om B4 och B6 under förutsättningen att ny bebyggelse följer områdets struktur och smälter in väl med den äldre bebyggelsen. Den äldre terapibyggnaden (B10) skulle kunna användas exempelvis för daghemsverksamhet. Friytor för denna bör i så fall placeras i sydväst, där den kvadratiska sänkta gräsytans huvudstruktur kan bevaras även om den används för detta ändamål. B10 kan mycket väl förr ha haft anknytning till den sänkta gräsytan, och att återupprätta denna kontakt bör därför ligga i linje med antikvariska hänsyn, om det sker på ett varsamt och medvetet sätt.

Figur 114. Område D omfattar fem vårdpaviljonger (Byggnad 2, 4, 6, 8 och 8a), samt en av de låga terapibyggnaderna (Byggnad 10).

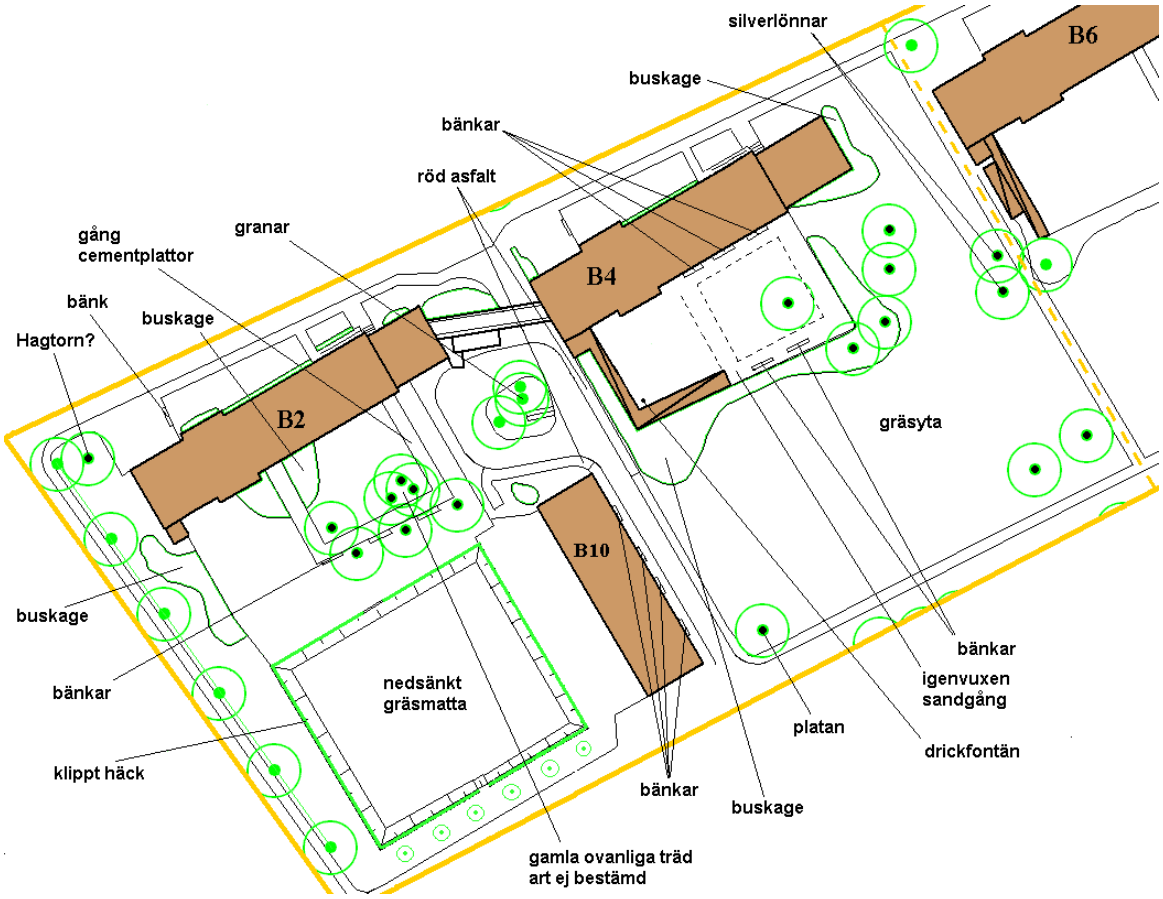

Figur 115. Utsnitt ur äldre flygfotografi och kartor område D. Överst t.v. Flygfoto 1939-45, överst t.h. karta 1947, nederst t.v. karta 1974.

Byggnad 2

Byggnaden är kraftigt inhägnad och otillgänglig, men det som iakttagits har varit tillräckligt för att göra bedömningen att trädgården är relativt välbevarad förutom att ”solgången” tagits bort. Trädgården innehåller ett flertal äldre träd, bland annat minst en grupp om tre ovanliga som inte kunde artbestämmas vid inventeringstillfället. Här finns också ett antal äldre buskar, en gång av kvadratiska cementplattor i den östra delen och tre bänkar av det typiska slaget, utplacerade längs den sydöstliga sidan. Träd, buskar, gång och bänkar bör bevaras. Framsidan mot den centrala gräsaxeln är välhållen med buskplanteringar och gräsytor. Även här finns en bänk. I nordväst står ett ståtligt äldre träd, troligen en typ av hagtorn *(Crataegus* sp.). Längs västra sidan av trädgården finns ytterligare ett tätt buskage med bland annat Forsythia *(Forsythia* sp.). Rondellen sydöst om B2 bör ha tillkommit i samband med att den glasade gången mellan B2 och B4 byggdes. I rondellen växer några stora granar, som trots sin höjd sannolikt inte är speciellt gamla.

Figur 116. Växtlighet och omgivning kring byggnaderna 2, 4 och 10. Översktlig inventering våren 2009.

Figur 117. Flygfotokarta 1998, källa Malmö Stadsatlas, Malmö Stad.

Figur 118. Byggnad 2 från nordväst och den centrala gräsaxeln.

Figur 119. Byggnad 2 från nordväst. Till höger allén.

Figur 120. Byggnad 2 från söder. Ett tätt buskage skiljer trädgården från allén.

Figur 121. Byggnad 2 från sydöst. Rondellen har sannolikt tillkommit i samband med att den glasade förbindelsen mellan B2 och B4 byggdes. Till vänster trädgården vid B2 bakom det höga staketet.

Figur 122. Trädgård vid byggnad 2 från noröst. Till vänster B10. De höga träden är gamla och kunde ej artbestämmas vid inventeringstillfället.

Figur 123. Byggnad 2. Innanför staketet syns en relativt välbevarad trädgård, förutom att ”solgången” är borttagen. En rak gång löper runt tre sidor i den östliga delen. Till vänster står tre bänkar längs gången. De tre träden är av en ovanlig art, de kunde ej bestämmas vid inventeringstillfället.

Byggnad 10

Byggnad 10 är en äldre terapibyggnad. Väster om den ligger en fyrkantig, nedsänkt gräsmatta som funnits sedan sjukhusområdet anlades. Den syns bland annat på flygbilden från 1934 (Figur 3). Ytan är idag endast bevuxen med gräs och kraftigt inhägnad med tät plantering runt om. Mellan B10 och den nedsänkta gräsmattan finns en yta utan nämnvärd växtlighet. Framför byggnaden i nordöst står fyra bänkar typiska för området. I anslutning till B10 och den nedsänkta gräsmattan har alla träd tagits bort. På sydöstra sidan om gräsmattan har dock nya träd planterats. Nordöst om om B10 finns en stor gräsyta, och i dess hörn strax öster om B10 finns en stor och praktfull äldre platan *(Platanus* x *hispanica)* som bör bevaras.

Figur 124. Byggnad 10 från sydöst.

Figur 125. Ytan sydväst om byggnad 10. Till vänster syns häcken kring den nedsänkta gräsmattan och i bakgrunden B2.

Figur 126. Den nedsänkta rektangulära gräsmattan sydväst om byggnad 10 fotograferad från nordväst och allén. I bakgrunden köksbyggnad (B17).

Figur 127. Den kvadratiska gräsytan och byggnad 10 till vänster, fotograferade från söder. Till höger köksbyggnaden (B17).

Figur 128. Gräsytan nordöst om byggnad 10 från nordöst, B10 i bakgrunden. Till vänster syns en praktfull platan *(Platanus* x *hispanica)* i gräsmattans sydvästra hörn. Trädet är extra skyddsvärt.

Figur 129. Gräsytan nordöst om B10 från öst. I bakgrunden syns från vänster B10, B2 och B4.

Byggnad 4

Trädgården vid byggnad 4 är också relativt välbevarad, här finns också ”solgången” kvar och används. Den är idag invändigt målad (Figur 132). Drickfontän och ett äldre fruktträd finns kvar i anslutning. I trädgårdens östra del finns spåren efter den sandbelagda rätlinjiga promenadvägen kvar men är igenvuxna. Sydväst om promenadvägen står tvåbänkar och mot väggen i nordöst står tre bänkar. I anslutning till trädgården, framförallt öster om den, finns ett flertal äldre träd och buskage, bland annat en grupp med buskar och två stora lönnar, sannolikt silverlönn *(Acer saccarinum)*. ”Solgång”, träd, buskar, grusgång och bänkar bör om möjligt bevaras. På framsidan mot den centrala gräsaxeln finns rader med mindre prydnadsbuskar längs grunden, och grupper med lite större buskar. Även här står en bänk.

Figur 130. Byggnad 4 från nordväst och den centrala gräsaxeln.

Figur 131. Byggnad 4 och dess trädgård från öst. Till vänster syns B10 och bakom buskaget skymtar B2.

Figur 132. ”Solgången” vid byggnad 4 från nordöst.

Figur 133. Trädgård sydöst byggnad 4 från nordöst.

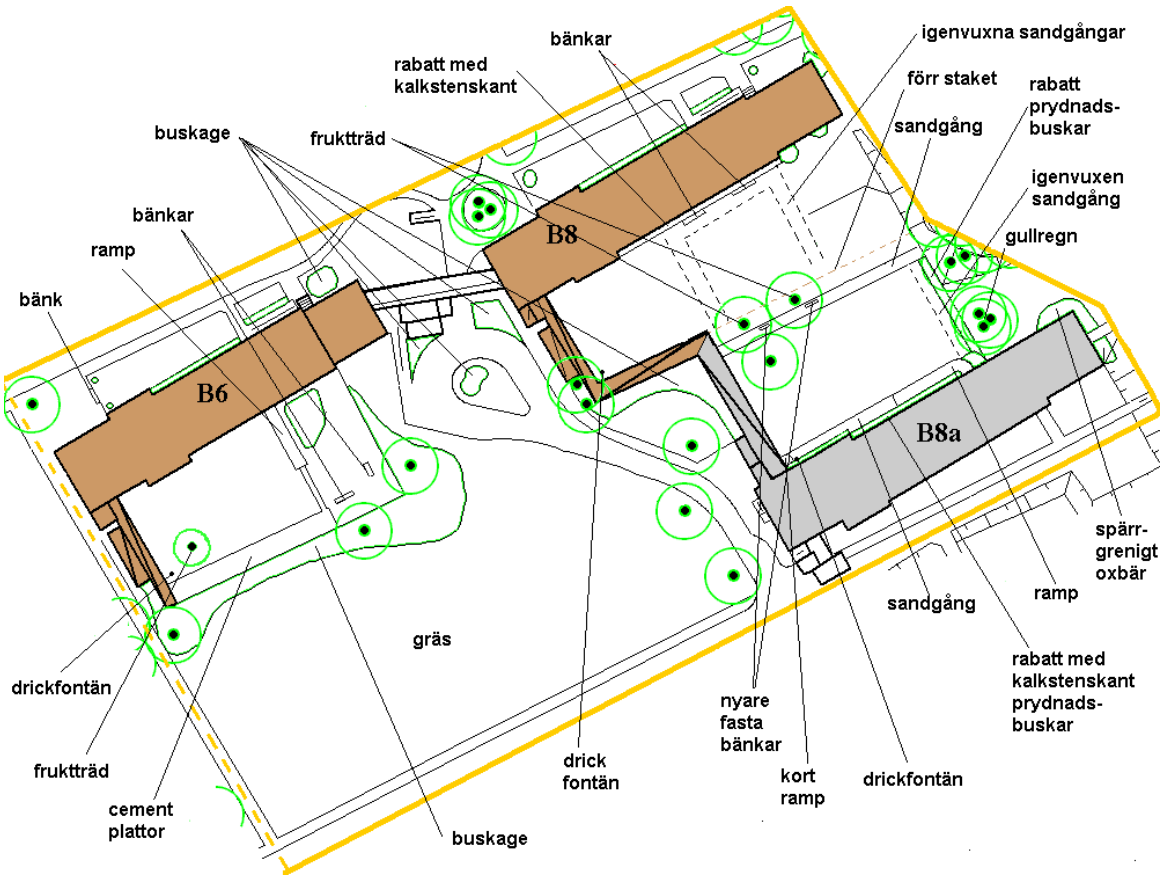
Figur 134. Trädgården sydöst om byggnad 4 från nordöst.

Figur 135. Byggnad 4 från sydöst.

Figur 136. Grupp med buskar och två ovanliga träd i kanten av gräsytan sydöst om B4, sannoligt silverlönn *(Acer saccarinum)*.

Figur 137. Växtlighet och omgivning kring byggnaderna 6, 8 och 8a. Översktlig inventering våren 2009.

Byggnad 6

Trädgården vid byggnad 6 innehåller en hel del spår. Här finns en ”solgång” som fortsätter i en cementplattbelagd yta längs trädgårdens sydöstra sida. Vid ”solgången” finns drickfontän och ett äldre fruktträd. Den östliga delen har förändrats en del, bland annat har man gjort en pergola av rampen som binder samman hus och trädgård, men två bänkar står kvar i vad som verkar ursprunglig plats. Trädgården och dess omgivning har många äldre träd och buskar. ”Solgång”, träd, gångar, buskar och bänkar bör om möjligt bevaras. På framsidan mot den centrala gräsaxeln

finns rader med mindre prydnadsbuskar längs grunden, och grupper med lite större buskar. Även här står en bänk. Papperskorgen som sitter intill den är av grönlackerad metall och passar bättre på området än de gröna standardpapperskorgarna i plast (Figur 139).

Figur 138. Byggnad 6 från sydväst och den centrala axeln. I bakgrunden B8 och parken.

Figur 139. Vid entrén till byggnad 6 finns denna bänk och papperskorg.

Figur 140. Strax nordväst om B6 står ett äldre träd i en ursparning i asfalten. I bakgrunden B4.

Figur 141. Byggnad 4 från söder. Till vänster skymtar även byggnad 6. Söder om byggnaden syns även den stor öppna gräsyta som ligger intill.

Figur 142. Byggnad 6 från söder. Till höger detalj av ”solgångens” fasad på utsidan mot cykelvägen.

Figur 143. Byggnad 6 från sydöst, båda sidor om ”solgången”.

Figur 144. Byggnad 6, trädgårdens västra del från syd-sydöst.

Figur 145. Byggnad 6, trädgården från södra hörnet mot nordöst.

Byggnad 8

Byggnad 8 har välbevarade planteringar på framsidan mot den centrala axeln, men själva trädgården är idag i stort en gräsplan. Däremot är ”solgången” mycket välbevarad, med drickfontän och originalbeläggning av kalksten. Trappförbindelsen mellan hus och ”solgång” är också helt intakt. Tidigare har funnits fler träd, varav säkert ett par fruktträd inom trädgårdsområdet men de är idag borta. Vid byggnadens sydöstra vägg finns en smal välbevarad kalkstenskantad rabatt med bar jord. Framför den står två bänkar av det typiska snittet utplacerade. I anslutning till dessa i trädgårdens nordöstliga del finns stråk där gräset växer dåligt – spåren efter igenvuxna sandgångar. Byggnadens nordöstra gavel ligger i direkt anslutning till parken. ”Solgången” är så välbevarad att den borde restaureras och bevaras. Även strukturen med gångar, rabatt och bänk är av värde.

Figur 146. Byggnad 8 från väster. Framsidan mot centrala axeln, i bakgrunden till vänster parken.

Figur 147. Byggnad 8 från nordöst. På bilden även Astrid Avenberg Rosell och John Lepic, Malmö Stads stadsbyggnadskontor.

Figur 148. Mellan byggnad 8 och 8a finns en stor gräsyta och två sammanbyggda ”solgångar”, från nordöst. På sidan som tillhört 8a finns fortfarande flera äldre träd, bland annat fruktträd.

Figur 149. Byggnad 8, vägg mot sydöst från söder. Vid väggen en rabatt kantad av kalksten. Vid den två bänkar, i anslutning till rätlinjiga igenvuxna sandgångar.

Figur 150. Byggnad 8, den östliga bänken från väst. Notera även den kalkstenskantade rabatten till höger och den grusiga ytan till vänster, som utgör rester efter sandgång. I bakgrunden till höger skymtar parken.

Figur 151. Byggnad 8, mycket välbevarad ”solgång” med kalkstensgolv och drickfontän.

Figur 152. ”Solgången” vid byggnad 8, fortsättning mot öster. I bakgrunden parken.

Figur 153. Byggnad 8, anslutning mellan ”solgång” och hus är välbevarad.

Byggnad 8a

Byggnad 8a tillhör dem som tillkom under 1940-talet. Här finns en välbevarad ”solgång” av lite annat utförande än vid de äldre husen. Även här finns en drickfontän. Trädgården ramas in av sandgångar i nordväst och sydöst. Flera träd finns kvar i eller i anslutning till trädgården, bland annat fruktträd och en grupp mycket stora gullregn *(Laburnum* sp.). I trädgården finns tre utplacerade fasta bänkar av en annan typ en områdets vanligare, med en lättare konstruktion av grönlackerat stålrör (Figur 157). Vid husets nordöstvägg finns en smal kalkstenskantad rabatt med prydnadsbuskar. Från huset går en ramp ner som ansluter till den sydöstliga sandgången. I nordöst mot parken avgränsas trädgården av en smal, kalkstenskantad rabatt med prydnadsbuskar. Innanför den finns tydliga spår efter ytterligare en rak sandgång. ”Solgången” är så välbevarad att den borde restaureras och bevaras. Även strukturen med träd, gångar, rabatter och buskar är värdefull och bör om möjligt bevaras.

Figur 154. Byggnad 8a från sydväst. Till vänster syns även byggnad 8.

Figur 155. Byggnad 8a från nordöst, i bakgrunden till vänster B8 och den glasade förbindelsen till B6.

Figur 156. Byggnad 8a, från vändplanen i öst-nordöst. Nedanför slänten växer bland annat hassel *(Corylus* sp.) och körsbärskornell *(Cornus mas).*

Figur 157. Byggnad 8, trädgård från nordväst. Fruktträd, lättare bänkar, sandgång och vid husväggen ramp samt smala rabatter med prydnadsbuskar.

Figur 158. Byggnad 8, trädgårdens södra hörn med ”solgång” och drickfontän.

Figur 159. Byggnad 8, ”solgången” från nordväst.

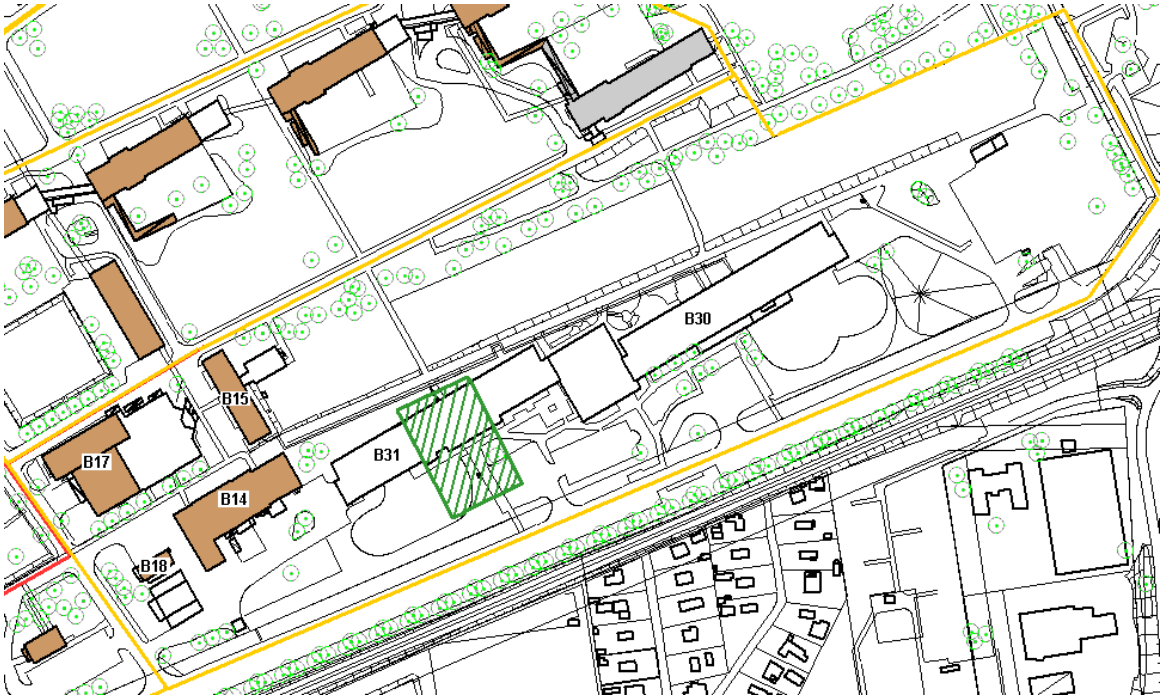

Figur 160. Vid byggnad 8a växer fortfarande bland annat en grupp mycket stora gullregn *(Laburnum* sp.) och vid husets gavel mot nordöst spärrgrenigt oxbär *(Cotoneaster divaricatus)*.

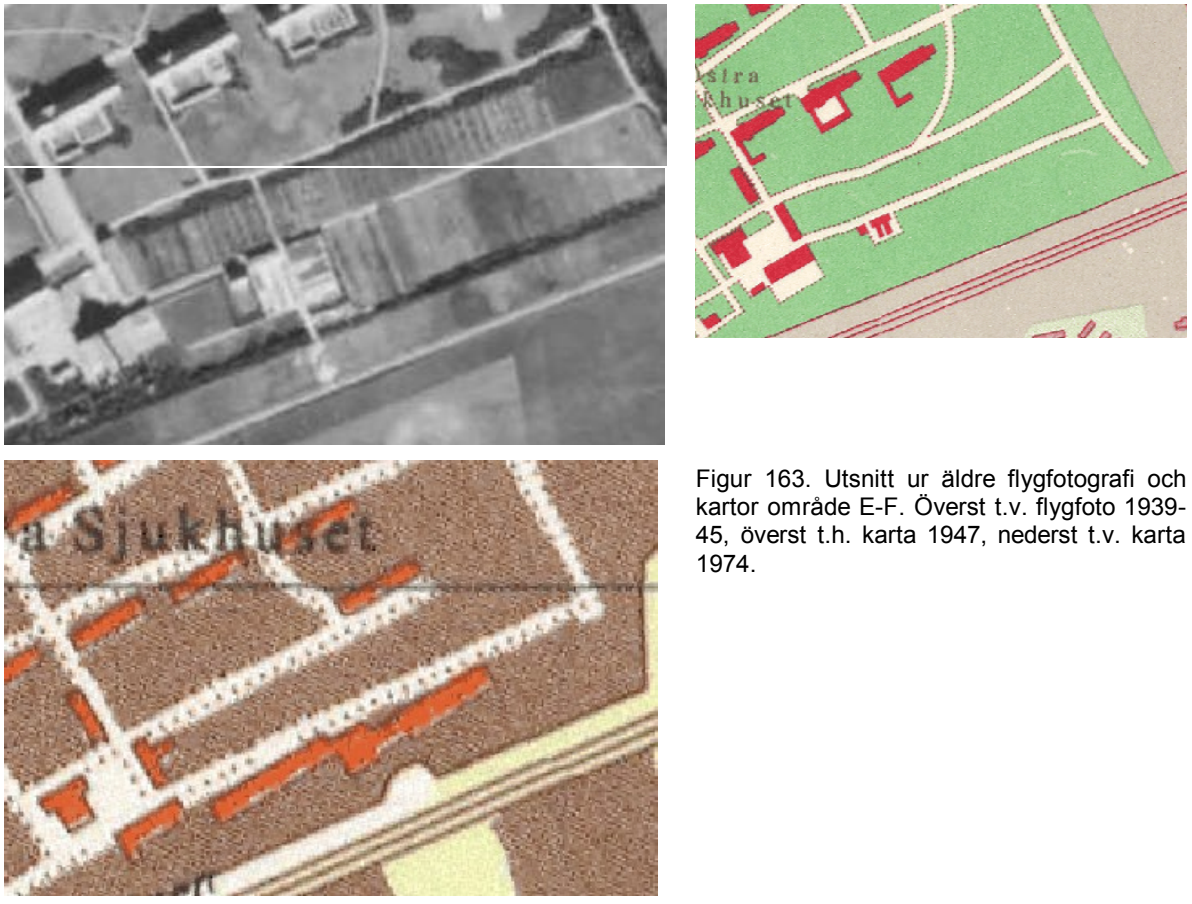

Figur 161. Byggnad 8a ligger med gaveln i direkt anslutning till parken. Foto från nordväst.

Område E-F

Figur 162. Område E-F inkluderar terapibyggnad (B15), köksbyggnad (B17) idag Kronetorpsköket, samt värmecentral och maskinhall (B14) samt ytterligare en mindre byggnad (B18) som troligen varit garage. På den östliga delen av området där B30 och B31 idag ligger fanns tidigare trädgårdsmästeriet.

Figur 163. Utsnitt ur äldre flygfotografi och kartor område E-F. Överst t.v. flygfoto 1939-45, överst t.h. karta 1947, nederst t.v. karta 1974.

Byggnad 14

Maskinhallen (B14) hör till de ursprungliga byggnaderna som fanns vid invigningen 1935. Den har inte mycket växtlighet kring sig förutom några stora träd i nordöst. Sydöst om B14 avgränsas sjukhusområdet med ett nätstaket invuxet i en häck, och innanför det en rad med hassel. Någon enstaka bok finns också kvar, som spår efter den kringgärdande ”skogsskärmen”.

Byggnad 15

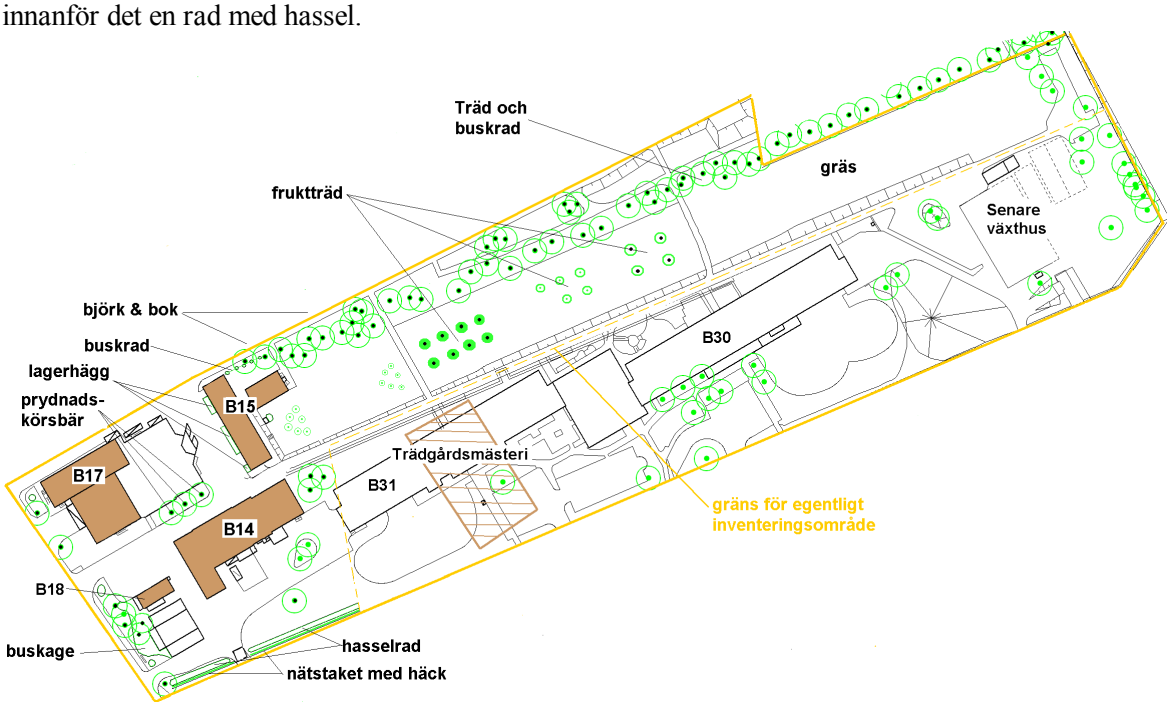
Terapibyggnaden (B15) fanns redan vid invigningen 1935, medan tillbyggnaden i nordöst tillkommit senare, före 1974 (Figur 163). I sydväst finns smala rabatter intill husgrunden med lagerhägg *(Prunus laurocerasus)*. Vid väggen står också någon en nyproducerad bänk i den gamla typiska stilen. I sydöst ansluter B15 till den trädskärm av björk och framförallt bok som går genom hela området och tidigare avskärmade trädgårdsmästeriet söder om träden. Närmast B15 finns även ett buskage. Direkt sydöst om huset finns en rak slänt med trappa som tar upp en nivåskillnad.

Byggnad 17

En del av köksbyggnaden (B17) var färdig redan till invigningen 1935. Den har också byggts till kraftigt, efter 1979[49] men före 1998[50]. Då detta skedde blev ytorna små runt byggnaden, och en stor del har asfalterats. I sydväst mot allén finns en gräsremsa innanför trottoaren samt några stora träd kvar. I nordväst och nordöst finns ingen nämnvärd vegetation. I sydöst finns också en gräsremsa med en trädrad. Till nyligen fanns här sju träd, sannolikt japanskt prydnadskörsbär *(Prunus* sp. *serrulata?)* men av någon anledning har man valt att ta bort fyra träd i den västra delen av raden.

Byggnad 18

Den mindre byggnaden (B18) fanns vid invigningen 1935. Den verkar ha fungerat som garage. I sydväst mot allén finns här ett tätt buskage, med flera träd och en smal gräsremsa mellan byggnad och trottoar. Sydöst om B18 avgränsas sjukhusområdet av ett nätstaket invuxet i en häck, och innanför det en rad med hassel.

Figur 164. Växtlighet och omgivning kring byggnaderna 14, 15, 17 och 18 samt inom området för det gamla trädgårdsmästeriet (idag B30 & 31). Översktlig inventering våren 2009.

[49] Ersgård & Hallström 1995 s. 66.
[50] Fotokarta över Malmö 1998, Malmö Stadsatlas, Malmö Stad.

Figur 165. Köksbyggnaden (B17) från nordväst.

Figur 166. Kökstbyggnaden (B17) från sydväst. Till höger bakom allékatsanjen skymtar maskinhall (B14).

Figur 167. Väg nordväst om köksbyggnad (B17) och terapibyggnad (B15) från sydväst. Till vänster B10, och i bakgrunden skymtar B8a.

Figur 168. Till vänster köksbyggnad (B17), till höger maskinhall (B14) och mindre teknisk byggnad (B18). På vägens högra sida syns stubbarna efter prydnadskörsbärsraden och de tre återstående träden. Bakom dem skymtar terapibyggnaden (B15).

Figur 169. Terapibyggnad B15 från nordväst. Till höger maskinhallen (B14). Längst till höger syns även terapibyggnad B10.

Figur 170. Från vänster B30, maskinhall B14, terapibyggnad B15 från nordöst. I förgrunden den mest välbevarade delen av den gamla äppelodlingen som hörde till trädgårdsmästeriet.

Figur 171. Yta mellan köksbyggnad (B17) och den mindre tekniska byggnaden (B18). Mot allén växer en hel del träd och buskar.

Figur 172. Sydväst om B18 mot allén finns ett tätt buskage och ett antal träd samt en bänk.

Figur 173. I sydöst avgränsas området av ett nätstaket invuxet i en smal häck och en rad hassel.

Trädgårdsmästeriet

Vid invigningen 1935 hade trädgårdsmästarens villa och flera växthus redan kommit på plats, beläget inom den skrafferade ytan (Figur 164). Trädgårdsmästeriet var stort och producerade tillräckligt med grönsaker, frukt, bär och blommor för att försörja inte bara Östra sjukhuset utan alla stadens sjukhus. Inkokning och konservering sköttes i köksbyggnaden (B17)[51]. Av flygfotografiet från andra världskriget framgår att odlingar och odlingsbäddar vid denna tid även fanns på hela det område som idag är gräsyta nordväst om B30 & 31 (Figur 163). Idag är de regelbundet placerade äppleträden de sista spåren efter nyttoodlingarna. Kvar finns också den läande skärm av buskar och träd, framförallt bok och björk, som placerades nordväst om odlingarna.

Figur 174. Detalj ur flygfotografi från 1934. För en mer detaljerad bild se Ersgård & Hallström 1995 försättssida. Trädgårdsmästeriet med villa, växthus och odlingsytor syns tydligt i bakgrunden.

Då de två stora byggnaderna 30 & 31 uppfördes på 1960-talet revs trädgårdsmästarens villa och de intilliggande växthusen. Det verkar dock som man fortsatt trädgårdsmästeriverksamheten ytterligare ett tag i växthus belägna längst ut i områdets nordöstra hörn. Växthus fanns i detta hörn 1998 (se Figur 175) men revs snart därefter. Studerar man fotokartan från 2001 finns de inte kvar. Träd- och buskraden nordväst om gräsytan bör bevaras liksom fruktträden, eftersom de är de sista spåren efter den omfattande trädgårdsmästeriverksamheten. Den bäst bevarade gruppen av fruktträd är den längst mot sydväst. Om endast en grupp kan bevaras bör det vara denna.

Figur 175. Utsnitt ur fotokarta 1998, källa Malmö Stadsatlas, Malmö Stad.

[51] Ersgård & Hallström 1995 s. 33.

Figur 176. Träd- och buskrstråket som förr gav lä åt odlingsytorna från nordöst.

Figur 177. Nordöstra delen av odlingsytorna låg där gräsmattan finns idag. Till höger fruktträd. Från norr.

Figur 178. Strax söder om den bäst bevarade fruktträdsgruppen korsas ytan av en gång. Från nordväst.

Figur 179. Fruktträden i den sydligaste gruppen är välskötta och välmående. De behöver beskäras på samma sätt för att må bra och behålla sin skönhet även i framtiden.

Figur 180. Odlingsytans nordöstra del från sydväst.

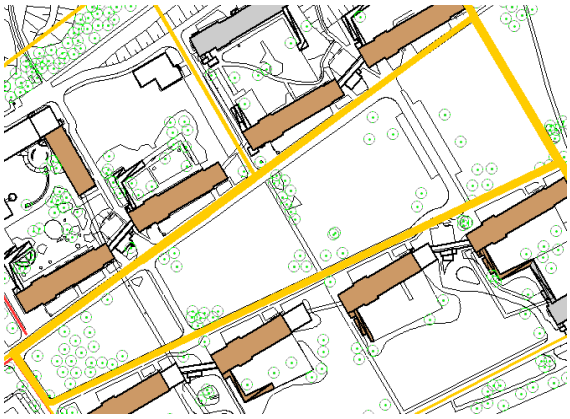
Figur 181. Odlingsytans sydvästra del från nordöst.

Område G – Den centrala axeln

Den centrala axeln håller samman områdets sydvästra del med parken i nordöst. Byggnaderna har placerats med viss förskjutning vilket skapar stor djupverkan. Framförallt den sydvästligaste delen har tidigare haft fler träd, men ytan har alltid framförallt varit gräsmatta. Gräsyta avgränsas från asfaltyta med rader av storgatsten i granit. Både träd och buskar är av ett stort antal olika arter, med varierande färg och form. Äldre foton visar även stigar som korsar gräsytorna diagonalt.

Figur 182. 1930-tal, axeln från sydväst.[52]

Figur 183. Område G omfattar den centrala axeln.

Figur 184. Utsnitt ur äldre flygfoto och kartbilder område G. Överst t.v. flygfoto 1939-45, nederst t.v. karta 1947 och nederst t.h. karta 1974.

[52] Förslag till planprogram för Sege Park (PP 6010) Malmö stadsbyggnadskontor, september 2007.

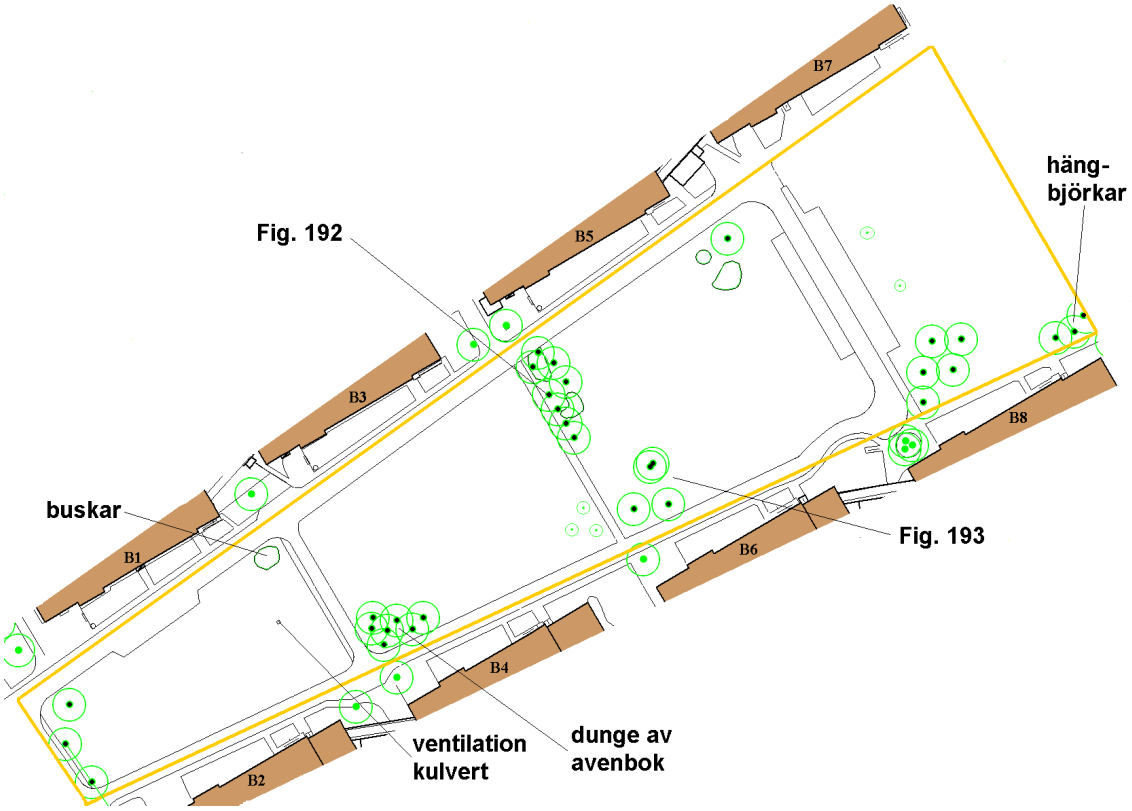
Figur 185. Vägen på nordvästra sidan från sydväst.

Figur 186. Vägen på sydöstra sidan från sydväst.

Figur 187. Den sydvästliga delen av den centrala axeln från nordöst.

Figur 188. Växtlighet och struktur den centrala axeln. Översktlig inventering våren 2009.

Figur 189. Sydligaste tvärvägen, norra sidan från sydväst.

Figur 190. Sydligaste tvärgvägen, södra sidan från sydväst. Dunge av avenbok.

Figur 191. Sydligaste tvärvägen från nordväst, notera särskilt vägens avgränsningar.

Figur 192. Tvärgång mitten från nordväst, mycket varierad växtlighet.

Figur 193. Träd nordöst om tvärgången vid mitten, från öster.

Område H – Parken

Figur 194. Område H omfattar parken i öster. T. h. utsnitt ur flygfotografi från 1939-45.

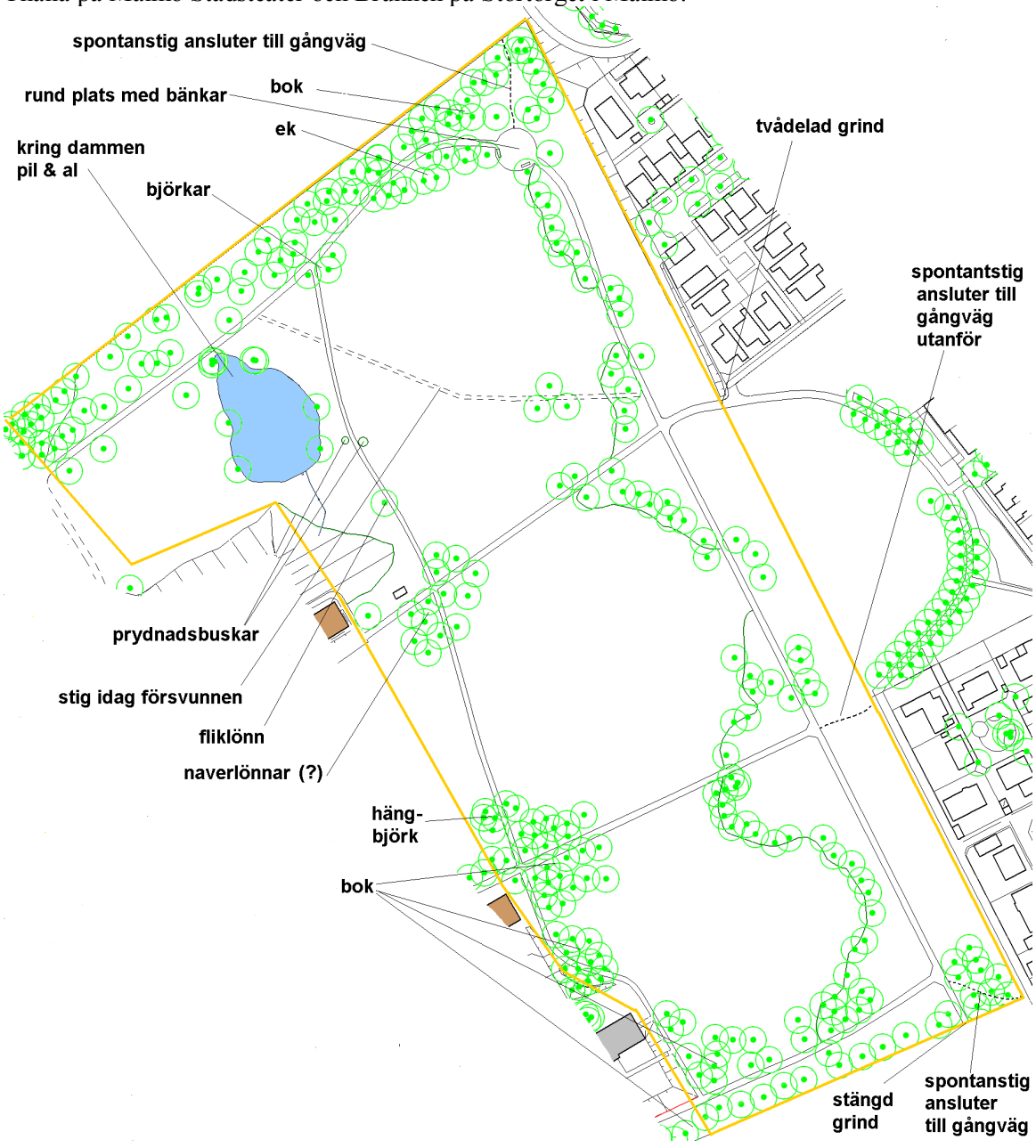

Figur 195. Till höger utsnitt ur karta från 1947, till vänster utsnitt ur karta från 1974.

Parken gräsyta, med sin mjukt böljande inramning av träd och buskbryn, är typiskt för tiden. Det är också en form som Erik Bülow Hübe gärna använde, i detta lät han sig inspireras av den ”engelska” landskapsparken.[53] Det är högst sannolikt att grundstrukturen skisserats av Bülow Hübe, även om trädgårdsmästare Sörensen senare arbetat vidare med detaljer och fortsatt att plantera. Träden i parken är framförallt lövträd, främst bok *(Fagus sylvatica),* vårtbjörk *(Betula pendula)* och ek *(Quercus robur)*, men på och i direkt anslutning till gräsytan finns även mer ovanliga arter, placerade ensamma i grupp om tre eller i större grupper. Ett bryn av buskar åstadkommer en mjuk övergång mellan de höga träden och den låga gräsytan framförallt längst den nordöstra långsidan. Bland buskarna finns ett antal olika arter, bland annat snöbär *(Symphoricarpos albus)* och hassel *(Corylus avellana)* men också blomsterbuskar som körsbärskornell *(Cornus mas),* vilka pryder skogsbrynet med sina blommor under olika årstider. För att inte ändra parkens karaktär bör träd och buskar som försvinner ersättas av samma arter. En snar inventering av träd och buskar skulle därför underlätta det framtida underhållsarbetet.

[53] Wittstrand, Arne 090409.

Trädgårdsskötsel ingick som en del i sysselsättningsterapin på Östra sjukhuset. Tillsammans med trädgårdsmästaren utfördes en stor del av arbetet av patienterna. Ett exempel är dammen som grävdes ut och anlades av patienter och personal. En skötare vid namn Arnold Lindborg kunde klyva sten, och detta användes för att klä dammens väggar.[54] Vid dammen står en bronsskulptur av en kvinna som står på knä och eftertänksamt tittar ut över vattnet. Skulpturen är utförd i en för tiden typisk stil. På sockeln står på ena sidan *"J.N.Rosengren.Fud.Limhamn"* och på den andra *"Sig. Berggren"*, sannolikt konstnären. Statyn är gjuten av Rosengrens gjuteri i Limhamn en firma som startade sin verksamhet 1909 och kom att gjuta många konstverk genom åren, exempelvis Thalia på Malmö Stadsteater och Brunnen på Stortorget i Malmö.[55]

Figur 196. Växtlighet och struktur i parken. Översktlig inventering våren 2009.

[54] Ersgård & Hallström, 1995, s. 26.
[55] Limhamns företagshistoria, 090403.

Figur 197. Dammen från sydväst. I bakgrunden till vänster parkens högre belägna norra hörn med rund plats och bänkar inne bland träden. Notera även skulpturen vid dammen.

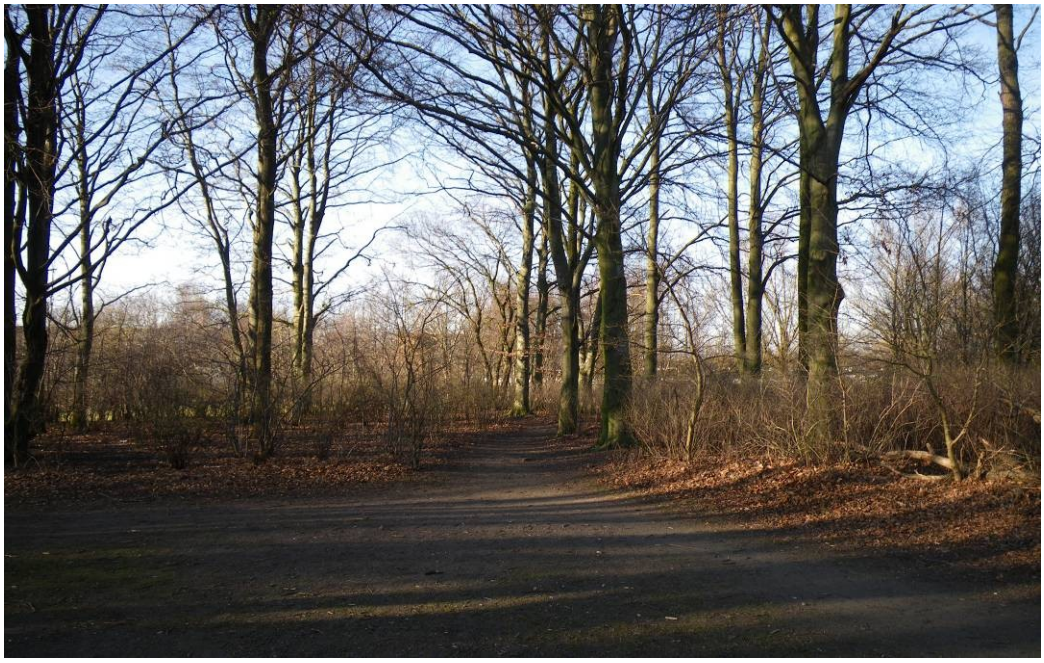
Figur 198. Damm och skulptur, foto mot nordväst.

Figur 199. Utsikt från nordvästra hörnet mot sydväst och dammen.

Figur 200. Utsikt från nordvästra hörnet mot sydöst.

Figur 201. En (spontan)stig leder från den runda platsen i parkens norra hörn till en gångväg utanför.

Figur 202. T.v. bänk i sydöst t.h. bänk i sydväst vid den runda platsen i parkens norra hörn..

Figur 203. Gång längs parkens nordöstra långsida, påväg från den runda platsen i norr mot den första korsningen med den tvärgående gången i förlängningen av centralaxelns nordvästra väg.

Figur 204. Vy tillbaka mot norr längs gången vid parkens nordöstra långsida.

Figur 205. Tvärstigen i förlängningen av den centrala axelns nordvästra väg leder efter korsningen med den nordostliga gången till en öppen grind & bostadsområdet utanför.

Figur 206. Gången längs parkens nordöstra långsida från nordväst, påväg mot andra korsningen, den med den tvärgående gången i förlängningen av centralaxelns sydöstra väg.

Figur 207. Gången som är en förlängning av axelns sydöstra väg ansluter i nordöst till en spontanstig genom ett hål i nätstaketet till bostadsområdet utanför.

Figur 208. Efter andra korsningen mot parkens sydöstra hörn. I hörnet svänger gången idag skarpt mot sydöst. Direkt i förlängen av nordöstra gången finns en stor grind som idag är stängd.

Figur 209. Utanför finns platsen där det ser ut som växthusen låg från 1960-tal till strax efter 1989 efter flytt från den gamla platsen.

Figur 210 Parkens nordöstligaste del mot nordväst.

Figur 211. Även i nordöstra hörnet finns en spontanstig som genom ett hål i nätstaketet ansluter till gångvägen utanför.

Figur 212. Efter svängen fortsätter gången mot sydväst där den ansluter till den gång som följer nordvästra sidan av träd- och buskraden mot det före detta trädgårds-mästeriet. En annan gång svänger mer, och följer parkens sydvästra sida.

Figur 213. Parken från sydöst.

Figur 214. Parkens sydvästra sida mot nordväst. Till vänster syns gavlarna på B8a och B8. Gången slingrar sig vidare mot centralaxeln.

Figur 215. Den sydvästliga gången korsar där centralaxeln ansluter till parken.

Figur 216. Övergången mellan den centrala axeln till vänster och parken till höger markeras av medvetet modulerad sluttning som är djupare mot mitten av axeln vilket skapar ytterligare djupverkan. Fotografi från sydöst. I förgrunden en grupp välvuxna äldre hängbjörkar. I bakgrunden till vänster B7.

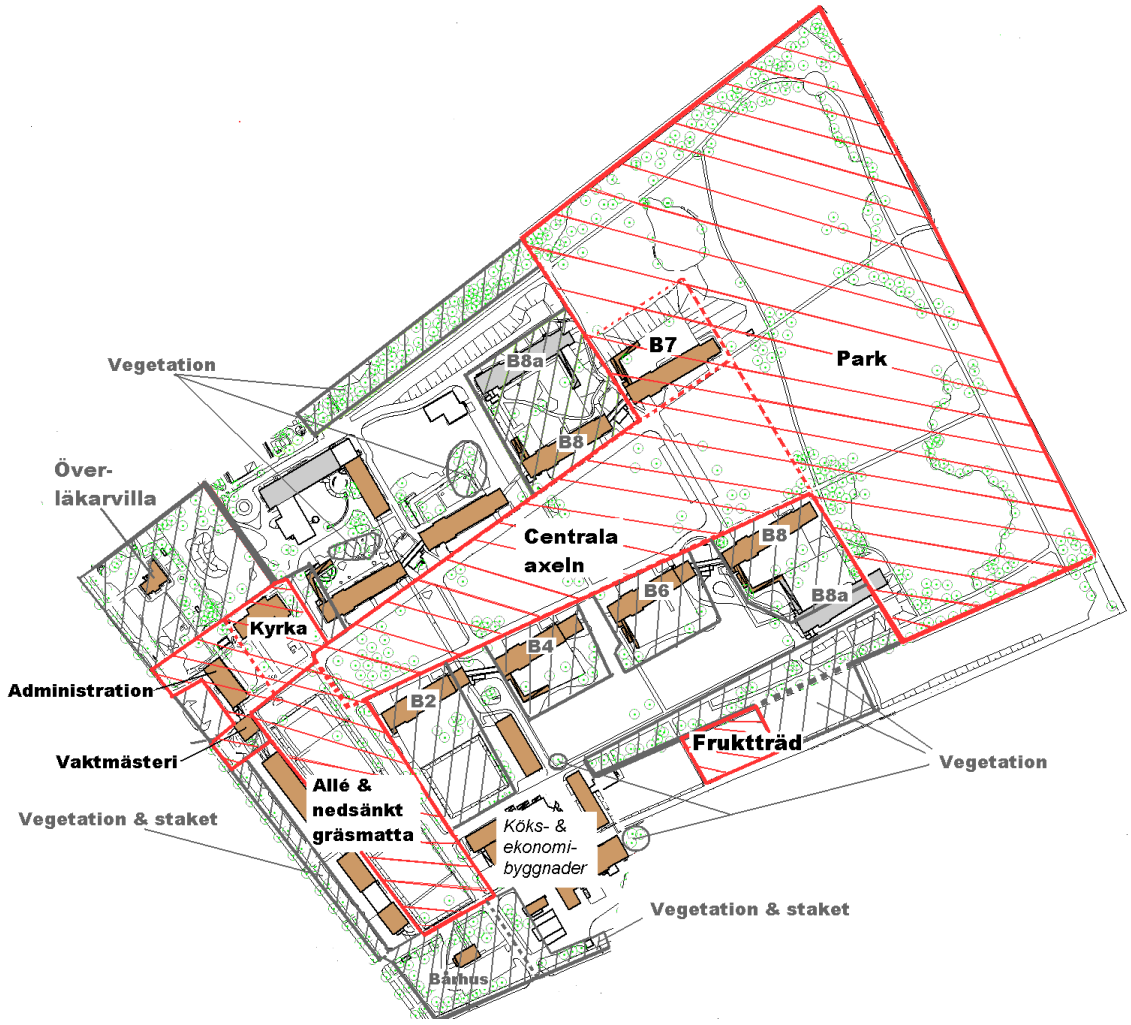

Figur 217. I anslutning till gaveln på B7, och tvärgången i förlängningen på centralaxelns nordvästra väg, står en grupp stora lönnar, sannolikt naverlönn *(Acer campestre).* Bakom dem står en mycket stor flikbladig lönn (sannolikt *Acer platanoides* 'Dissectum').

Antikvarisk kommentar och riktlinjer

Sege Park är en i detalj genomtänkt och designad miljö från 1930- och 1940-tal. Den är välbevarad och tidstypisk med stora värden, arkitekturhistoriskt såväl som socialhistoriskt. Det faktum att även den gröna miljön är välbevarad gör området ännu mer ovanligt. När det utformades var det något alldeles nytt och modernt. Att så stor betydelse lades vid den gröna miljön, och dess läkande kraft, gör att området idag har stora kvaliteter, och potentialen för att skapa ett bra boende i den lummiga miljön är stor, om det görs på ett varsamt sätt så att man inte istället raderar ut miljön och dess speciella drag. Området är att betrakta som en särskilt värdefull kulturmiljö med höga kulturhistoriska, miljömässiga, arkitektoniska och landskapsarkitektoniska värden. För att säkerställa en varsam hantering av området och dess byggnader i ett längre perspektiv, bör det förses med skyddsbestämmelser i detaljplan.

Att en av Malmös framstående parkformgivare från tiden, Erik Bülow Hübe, varit inblandad i projektet är också intressant. Landskapsarkitekturens historia är fortfarande relativt okänd, så även i Malmö. Att han endast verkar ha varit inblandad i ett initialt skede är av intresse, eftersom det visar att Bülow Hübe antagligen haft ett betydligt större inflytande över de gröna miljöernas utformning i Malmö under sin tid som stadsingenjör än vad som framgår av de väldokumenterade projekt man idag känner till.

Figur 218. Med fokus på den gröna kulturmiljön med dess vegetation och strukturer, bedöms de rödskrafferade ytorna som mycket välbevarade och högst värdefulla. Gråskrafferade ytor bedöms som relativt välbevarade och värdefulla, om än inte riktigt på samma nivå.

Ett bevarande på två nivåer

För att fungera måste bevarandet av den unika miljön ske på två samverkande nivåer. Den första delen är att antikvariskt bevara vissa speciellt representativa detaljer, som restaureras. Den andra delen gäller bevarandet av områdets karaktär i sin helhet, till exempel att man vid tillförande av nya element anpassar dessa så att de passar in, och att man bevarar tillräckligt mycket av de synliga spåren i miljön att den fortfarande är avläsbar. Att bevara spåren, även i de delar där miljön inte kan bevaras helt intakt, är av stor betydelse för helheten.

Ett exempel är ”solgångarna”. Minst en av dessa bör restaureras och bevaras i ursprungligt skick, förslagsvis den vid byggnad 7. Den bör bevaras tillsammans med sin trädgård/promenadgård som också upprustas. Andra ”solgångar” som inte bevaras i ursprungligt skick kan förändras men så att man fortfarande kan urskilja spåren i miljön. Ett exempel är hur man gjort inom Område A, där en ”solgång” byggts om till förråd, men den yttre fasaden lämnats kvar, en annan har rivits men man har låtit den nedre delen av grunden till väggen vara kvar som kant och behållit den kalkstensbelagda golvytan. Detta gör att miljön fortfarande kan urskiljas och tolkas.

Nivå 1: delar som bör bevaras intakta

- Minst en ”solgång” med trädgård
- Parken
- Den centrala huvudaxeln
- Tväraxeln med allé och nedsänkta gräsmattor
- Kyrkan med omgivning och planteringar
- Entrén och vaktmästarbostaden
- En bit av äppelodlingen

Nivå 2: generella aspekter för bevarande av områdets karaktär

- Bebyggelsedelens räta linjer
- Parkplanteringarnas ”ordnade natur”
- Träd och buskar – karaktärsskapande och rumsskapande vegetation
- Arkitektur som smälter in
- Hårdgjorda ytor – kalksten, cementplattor, klinkers, sand och asfalt
- Låga nivåskillnader mellan ytor, utom mellan trottoar och väg, granit kanter
- Bänkar, soffor, papperskorgar, räcken, planteringskärl
- Belysning
- Konstnärliga utsmyckningar
- Sammankoppling mellan området och dess omgivningar
- Siktlinjer som länkar samman

Nivå 1: delar som bör bevaras intakta

Minst en ”solgång” med trädgård

En omständighet som gör Sege Park speciellt intressant är att miljön är så välbevarad. Till helt nyligen fanns exempelvis de flesta ”solgångarna” kvar. Varje vårdpaviljong hade en trädgård/promenadgård och en ”solgång” så att patienterna skulle kunna vistas ute i sol och frisk luft utan att hindras av väder och vind. ”Solgångarna” är ett typiskt exempel på lätta och bräckliga trädgårdsbyggnader som ofta försvinner tidigt. På de flesta andra sjukhusområden av samma slag är de sedan länge borta. Det är därför av stor vikt, inte minst ur arkitekturhistorisk synvinkel, att någon eller några av de välbevarade ”solgångarna” inom Sege Park bevaras i ursprungligt skick.

Figur 219. ”Solgången” vid B7 är mycket välbevarad och bör restaureras.

Den mest välbevarade trädgården och ”solgången” är idag den som tillhör **Byggnad 7**. Här är ”solgången” med dörrar, trappor, förråd etc. fortfarande i gott skick även om det behövs renovering, bl.a. behöver träet oljas, taket ses över och nytt glas sättas in i fönstren. Även trädgården som hör till bör restaureras varsamt. Fruktträdet behöver fortsatt kontinuerlig beskärning, och ligusterhäcken skall inte vara högre än att man kan se över den även då man sitter ner på bänken. En sandgång har sannolikt ramat in trädgården och bundit samman de utplacerade bänkarna. Ytterligare minst ett träd har funnits i nordöst, som man eventuellt bör återställa. Intill husets grund har sannolikt funnits låga blomsterbuskar och eventuellt även andra växter. Det omgivande buskaget är viktigt för trädgårdens skyddade och läiga miljö, men har sannolikt aldrig varit tänkt att bli så tätt och jämnhögt. Man bör kunna se dammen från trädgården.

Parken

Parken och den centrala axelns gräsyta är de två områden som är viktigast att bevara, eftersom de så tydligt gestaltar kärnan i de tankar som ligger bakom områdets utformning och karaktär – tanken om ljus, luft och grönska som essentiella element i en mänsklig och läkande miljö.

Parken gräsyta, med sina mjukt böljande inramning av träd och buskbryn, är typiskt för tiden och en form som gärna användes av Erik Bülow Hübe, som i detta lät sig inspireras av den ”engelska” landskapsparken.[56] Det är sannolikt att åtminstone grundstrukturen skisserats av Bülow Hübe, även om trädgårdsmästare Sörensen senare arbetat vidare med detaljer och fortsatt att

[56] Wittstrand, Arne 090409.

plantera. Den sammanhängande gräsytan bör behållas som den är. Den är flexibel och används idag både för fotboll med flyttbara mål, och för picknick, solning, brännboll och så vidare. Man bör undvika att sätta upp fasta mål, anlägga lekplats e. dyl. i parken.

Träden i parken är uteslutande lövträd, främst bok *(Fagus sylvatica)* och ek *(Quercus robur)*. Ett bryn av buskar åstadkommer en mjuk övergång mellan de höga träden och den låga gräsytan. Bland buskarna finns ett antal olika arter, bland annat snöbär *(Symphoricarpos)* och hassel *(Corylus avellana)* men också blomsterbuskar som körsbärskornell *(Cornus)* vilka pryder skogsbrynet med sina blommor under olika årstider. Då nya träd och buskar behöver planteras bör man sträva att ersätta dem med samma arter för att inte ändra parkvegetationens karaktär och sammansättning. En inventering av träd och buskar, med en studie av hur de växer och vilka arter som dominerar var, skulle därför underlätta det framtida underhållsarbetet avsevärt.

Figur 220. Parken från SÖ. Den stora gräsytan är flexibel och används för varierande aktiviteter.

Parkens gångar är sandtäckta och bör underhållas i samma skick som idag. De för området typiska bänkarna som står utplacerade bör underhållas och bevaras. Man bör inte placera in någon annan typ av bänkar i området. När det gäller papperskorgar har kommunens standardtyp i grön plast placerats ut relativt nyligen. Man bör fundera dels över placeringen av dessa, dels över att ersätta dem med en mindre iögonfallande typ som passar bättre in i en 30- till 40-talsmiljö, t.ex. i grönlackerad metall (Figur 139). Med ökat antal användare behövs också fler papperskorgar.

Den centrala huvudaxeln

Den centrala axeln håller samman området, och är den strukturerande princip som bestämt placeringen av byggnaderna genom hela sjukhusets historia. De ursprungliga åtta vårdpaviljongerna placerades symmetriskt på båda sidorna om den, med en liten förskjutning så att ett djupt perspektiv skapades ut mot parken. Mellan gräsytan och vägarna finns inga nivåskillnader. Asfaltytorna kantas av kantsten eller stogatsten i granit, men i samma höjd som de omgivande ytorna. Detta bidrar till att skapa intrycket av en sammanhållen yta. De äldre träd och buskar som placerats på väl valda platser inom området bör bevaras och vid behov ersättas med samma arter för att inte ändra vegetationens karaktär och sammansättning. En inventering av träd och buskar, skulle därför underlätta det framtida underhållsarbetet.

Växterna har placerats med omtanke så att de förstärker djupperspektivet, inte hindrar sikten. Som exempel kan nämnas de träd och buskar som placerats längs den tvärgående vägen mellan B3/5 och B4/6 som från skärningspunkterna vid byggnaderna ser ut som en närmast tät rad på nordöstra sidan om vägen, men sett i axelns riktning från sydväst istället ger ett luftigt och

genomsiktligt intryck. Man bör också överväga att plantera någonting lågt som döljer den idag mycket iögonfallande ventilationstrumman från en kulvert som finns mitt på gräsytan. Man bör även se över de nyplanterade träd som finns på gräsytan, och överväga att ta bort dem som står olämpligt och riskerar att skymma sikten då de blir större. Man bör också ta bort samtliga parkeringsplatser inom området för mittaxeln, åtminstone i direkt anslutning till gräsytorna, eftersom parkerade bilar skymmer sikten och stör de mjuka övergångarna och viktiga sambanden.

Figur 221. Den centrala axeln håller samman området och ger en luftig känsla. De parkerade bilarna bryter dock av, parkeringar bör inte finnas i direkt anslutning till mittaxelns gräsytor.

Tväraxeln med allé och nedsänkta gräsmattor

Ett mycket typiskt formelement i flera trädgårdar av Erik Bülow Hübe[57], och samtidigt ett mycket tidstypiskt drag, är de nedsänkta gräsmattorna nordost om personalbostäderna. Dessa skiljs från det övriga sjukhusområdet av en välmående allé av hästkastanj *(Aesculus hippocastanum)*. Båda elementen är mycket viktiga för områdets karaktär, och hjälper till att binda samman de delar som inte ligger i direkt anslutning till den centrala axeln och parken med helheten. Därför bör man också bevara genomsiktligheten mot kyrkan och centralaxeln så att ytorna hålls samman.

Figur 222. Den tvärgående allén av hästkastanj och den nedsänkta gräsmattan vid personalbostäderna. Foto från norr.

[57] Wittstrand, Arne 090409.

Gräsytan med sina växter och gångar bör bevaras i så ursprungligt skick som möjligt. Den sydöstliga halvan är bättre bevarad än den nordvästliga, och kan användas som förebild. Gångarna är sandtäckta med lätt bombering och rakt skurna kanter. I nordvästra delen har förbindelsen stängts av med nätstaket på två ställen – passagerna bör öppnas så att gångarna och trapporna kan användas som tänkt. Trappor och räcken bör restaureras och underhållas.

Buskarna som står i raka linjer på gräsytans nordöstsida bör underhållas och bevaras. Slänterna och den stora gräsytan bör hållas kortklippt. Även de regelbundet utplacerade fruktträden, liksom buskplanteringarna på gräsytans västsida bör vårdas och bevaras. Främst gäller detta de i repetitivt mönster planterade buskarna, framförallt syrenerna *(Syringa* sp.), som ger en mycket tidstypisk karaktär. Om någon av dessa måste bytas ut, bör det vara samma art och sort, så att färg och form inte förändas. De regelbundet placerade buskarna bör betraktas som en komponerad helhet snarare än som individuella växter. En avvikande buske märks tydligt, och får det strama mönstret att mjukas upp och bli suddigt. Att därför redan nu göra en inventering av buskar och träd för att identifiera arter och sorter skulle underlätta framtida underhåll betydligt.

Kyrkan med omgivning och planteringar

Kyrkan har stora arkitektoniska kvalitéer, och dess omgivning har gestaltats på ett sätt som förstärker dess intryck. Det är viktigt att hålla siktlinjen som löper fram till den från sydväst fri. Trädraden i nordöst och den omgivande klippta bokhäcken hjälper till att rama in och strama upp. Raka regelbundna former dominerar. Buskarna i rabatten vid grunden bör bevaras men kan gärna klippas, de var sannolikt inte tänkta att bli så stora och dominanta. Idegran är lätt att formklippa. Kopplingarna mellan den före detta överläkarvillan, administrationsbyggnaden och kyrkan bör också bevaras, genom att de gångar och passager som finns mellan dem underhålls och ingen ytterligare bebyggelse tillförs.

Figur 223. Kyrkobyggnaden från sydöst och den tvärgående allén.

Entrén och vaktmästarbostaden.

En mycket karakteristisk del av området är entrén från nordöst, med sin överbyggnad och lilla vaktmästarbostad. Den får bilar att sakta ner och ökar känslan av att man kommer in i ett speciellt område, i framtiden trädgårdsstaden Sege Park. Att varsamt renovera den lilla vaktmästarbyggnaden och ge den en lämplig användning är något som bör prioriteras. I samband med detta skulle man med fördel kunna renovera den lilla trädgården väster om huset. Den är idag mycket vildvuxen, men växtligheten består främst av idegran och buxbom vilka båda går mycket bra att formklippa. Möjligen kommer man då man gör detta att finna kalkstensgångar och andra strukturer. En liten trädgård med vårdade buskar här skulle förhöja entréns utseende betydligt, och ge en mer välkomnande känsla.

Samma sak gäller trädgården nordväst om administrationsbyggnaden. Här finns kalkstensgångar och en uteplats av kalksten idag helt övervuxen av friväxande idegran. Om ytan restaurerades och återfick sin uteplats med berså av idegran skulle den bli en attraktiv tillgång för administrationsbyggnaden, inte en glömd baksida som idag. Det finns också en öppning mellan platsen framför entrén och den västliga trädgården som idag är avstängd av nätstaket men mycket väl skulle kunna öppnas. Med restaurerade planteringar på båda sidor skulle entréplatsen få ett helt annat och välkomnande intryck, som skulle öka kopplingen mellan Sege Park och Beijers park utan att man behöver ändra eller riva entrén.

Figur 224. Entrén från sydväst skulle göras trevlig och inbjudande om de två trädgårdarna vid sidorna, den vid administrationsbyggnaden (B23) och den vid den lilla vaktmästarbostaden (B23) mitt i bild restaurerades. Entrén och vaktmästarbostaden är karakteristiska detaljer som bör bevaras.

En bit av äppelodlingen

De sista spåren efter det stora trädgårdsmästeriet som en gång fanns inom området är de regelbundet placerade fruktträden norr om byggnad 30 och 31. Någon del av denna äppelträdsodling bör bevaras för att stärka banden bakåt och minna om denna tid. Vid eventuellt uppförande av ny bebyggelse i anslutning bör man tänka på att ge äppelträden bra växtförhållanden med tillräckligt med ljus och dränering.

Figur 225. Äppelodlingen vid B30 & 31 är det sista spåret av trädgårdsmästeriet.

Nivå 2: riktlinjer för bevarande av områdets karaktär

Bebyggelsedelens räta linjer

Hela området är präglat av de landskapsarkitektoniska ideal som rådde vid tiden för övergången från klassicism till funkis. Med detta i minnet kan man dela in Sege Park i två områden med olika grundkaraktär. Den ena delen finns i anslutning till byggnaderna, och är uppbyggd kring en ordnad struktur med räta linjer. Runda och buktande former användes mycket sparsamt. Växtligheten får här gärna vara formklippt och samlas gärna i häckar och rader. I den bebyggda delen finns också ett relativt stort antal mer ovanliga träd liksom fruktträd och buskar, ofta placerade som solitärer eller i repetitivt mönster. Buxbom och idegran finns enbart i denna del, liksom andra barrträd. Till denna första del hör till exempel den centrala gräsaxeln, allén och den nedsänkta gräsmattan vid personalbostäderna, planteringarna vid kyrka, administrationsbyggnad och överläkarbostad liksom de mer välbevarade trädgårdarna vid byggnaderna B7, B5 & 5a, B2, B4, B6 samt B8 & B8a. Även äppelträden i sina raka, nyttoodlingsbetonade rader kan räknas hit. För att dessa skall bevara hälsa och skönhet behöver de kontinuerlig och kunnig beskärning på samma sätt även i framtiden.

Många byggnader har fortfarande kvar sina typiska smala, raka och kalkstenskantade rabatter intill grunden, ofta planterade med mindre prydnadsbuskar som exempelvis olika sorter av praktspirea *(Spiraea japonica)* med varierande färg på blommor och blad. Dessa rabatter är mycket typiska. När det gäller häckarna kan även de som man idag låtit bli mer friväxande, exempelvis trädbuxbomshäcken *(Buxus sempervirens* 'Arborescens') mot Östra Fäladsgatan, med fördel kunna formbeskäras. Bokhäckarna kommer att behöva fortsatt kontinuerlig beskärning som idag. Idegranen vid kyrkans vägg, administrationsbyggnadens nordvästsida och vaktmästarbostadens nordöstsida har säkert också förr varit betydligt mindre yvig, och kan också med fördel formbeskäras. När det gäller blommande buskar har dessa däremot sällan beskurits, utan placerats friväxande, ofta i rader eller repetitiva mönster. Ett gott exempel är de regelbundet placerade syrénerna som avgränsar den nedsänkta gräsmattan från personalbostäderna.

Parkplanteringarnas "ordnade natur"

En annan karaktär finns i parken, men också i avgränsande trädbälten med mer oregelbundet planterade träd och buskar. Tendensen är här istället en strävan efter "ordnad natur". Träd och buskar växer till exempel inte i tvär linje mot gräsytan utan naturligt böljande. Med hjälp av buskar har man framförallt mot den nordöstra sidan skapat bryn som ger en mjuk övergång från höga träd till lågt gräs. Dammen har naturligt rundade former. Intressant i sammanhanget är att stadsträdgårdsmästare Birger Myllenberg 1931 kommenterade planteringen av den 20 m breda trädridån kring området med att träden skulle placeras i rader så att rensningen kunde ske rationellt med häst, men på ett sätt så att det inte skulle synas när träden blev större utan se "naturligt" ut. Man kan fortfarande se linjer om man tittar noga, men det intressanta är ambitionen var en "naturlig" skog.
I dessa delar dominerar vanliga svenska lövträd som bok, björk och ek, samt pil och al huvudsakligen i dammens närhet. Men även i anslutning till parkens gräsyta kan man också finna ett fåtal träd av mer ovanliga arter. Typiskt är dock att dessa i så fall står i mer eller mindre direkt anslutning till gräsytan, och att de ser ut att bli fler ju närmare byggnaderna man kommer. Exempelvis växer i övergången mellan den centrala gräsaxeln och parken på ena sidan lågvuxen hängbjörk och på den andra naverlönn.

Träd och buskar – karaktärsskapande och rumsskapande vegetation

Den befintliga vegetationen är av stor betydelse för områdets karaktär, och bör i så stor utsträckning som möjligt bevaras. Detta gäller både i anslutning till bebyggelsen och i de mer friväxande parkområdena. All eventuell gallring måste ske med stor eftertanke. Många träd är till exempel gamla och ovanliga. Speciellt viktiga träd bör förses med särskilda skyddsbestämmelser i detaljplan. Träd och buskar som dör bör ersättas av samma arter och sorter i så stor utsträckning som möjligt, för att bevara växtlighetens karaktär och blandning. Då nya träd och buskar planteras bör man följa den karaktär och blandning som finns, antingen det gäller vanliga "naturliga"

ädellövträd eller mer ovanliga och sällsynta träd (se t.ex. Figur 226). Även när det gäller buskar finns en stor variation i art och sortval. Blandningen är olika i olika delar av området, och vid nyplantering måste artval utgå från existerande växtlighet inom det specifika området. Om man rutinmässigt ersätter gamla träd och buskar med ett fåtal arter, kommer man på sikt att släta ut växtlighetens variationsrikedom och ändra hela områdets karaktär. Därför bör en inventering av träd och buskar göras så att man får en överblick. Detta kommer på sikt också att underlätta underhållsarbetet. Även för de områden som kommer att bebyggas med nya hus, skulle en ”guide” för plantering av träd och buskar, med förklarande text om de räta linjerna i den bebyggda delen och varför de är viktiga, också vara önskvärt.

Figur 226. Framförallt i anslutning till den bebyggda delen av området finns en stor blandning av träd och buskar, även ovanliga arter och sorter. Överst t.v. katsura *(Cercidiphyllum japonicum)* vid administrationsbyggnaden (B23), överst t.h. fylldblommigt körsbär (sannolikt *Prunus avium* ’Plena’) vid B1, nederst t.v. rödbladig lönn *(Acer* sp.) vid B5, och nederst t.h. hängbjörk *(Betula pendula* 'Tristis') mellan B8 och parken.

Arkitektur som smälter in

Placering och gestaltning av ny bebyggelse bör regleras i detaljplan så att den anpassas till områdets karaktär.[58] I första hand bör de befintliga byggnaderna renoveras och byggas om, med så liten förändring av fasadernas utseende som möjligt. Förtätning av bebyggelsen kan också göras inom vissa delar, men måste då ske på ett väl genomtänkt sätt så att områdets karaktär bevaras. Det är viktigt att 1930-talsmiljön inte styckas sönder – det överblickbara sammanhanget mellan byggnaderna och möjligheten att uppfatta den ursprungliga planen är viktiga. Ny bebyggelse bör följa samma riktningar och linjer som den äldre, och de öppna siktstråk som bildas av bland annat gångvägarna bör ej byggas bort.

[58] Förslag till planprogram för Sege Park (PP 6010) Malmö stadsbyggnadskontor, september 2007, s. 21.

Hårdgjorda ytor – kalksten, cementplattor, klinkers, sand och asfalt

Befintliga gångsystem, liksom markbeläggningar, murar, kanter m.m. bör bibehållas i så stor utsträckning som möjligt. En vanlig markbeläggning inom området är asfalt som finns i flera färger. I trottoarer och gångvägar i anslutning till bland annat kyrkan, administrationsbyggnaden samt vissa andra byggnader är den till exempel röd, något som kan vara intressant att beakta. Asfaltytorna avslutas oftast med rader av storgatsten i granit. Trottoarer och vägbanor skiljs vanligen av en längre kantsten i granit.

På begränsade ytor som inte är avsedda för biltrafik samt i trappor har man framförallt använt kvadratiska eller i något fall rektangulära cementplattor samt kalksten. I trapporna som leder ut till ”solgångarna” och på ytan som omger dessa under tak finns flera exempel på att man även använt bruna klinker. I anslutning till trädgårdarna samt inom parkytor var sandgångar vanliga. Att återställa gångar och ytor belagda med sand som idag vuxit igen skulle betyda mycket för att återge struktur och karaktär till flera av trädgårdarna, som idag fått mer utslätade former. Grovt ”kyrkogårdsgrus” eller singel har däremot knappast varit aktuellt. De ursprungliga materialen som hör hemma i miljön bör användas även i fortsättningen. Material som betongsten bör helst undvikas, speciellt sådant med oregelbundna former, eftersom dess intryck är alltför sentida.

Kalksten är ett mycket tidstypiskt material som finns på många håll inom områdets bebyggda del, i rabattkanter, som stenlagda ytor i ”solgångar” och i trädgårdsgångar av olika slag. Befintliga ytor och rabattkanter av kalksten bör bevaras och vårdas. Många gångar är idag relativt övervuxna och kan med fördel plockas fram igen. Om man till exempel beskär idegransbuskaget nordväst om administrationsbyggnaden bör en fyrkantig kalkstensbelagd berså kunna restaureras fram, som syns bland annat på fotografi från 1934.

Låga nivåskillnader mellan ytor, utom mellan trottoar och väg, granitkanter

En omständighet som skapar den öppna känslan kring exempelvis den centrala gräsaxeln är att det i stort sett saknas nivåskillnader mellan gräsmatta och kringliggande ytor. Kanter markeras visserligen med gatsten i granit men de ligger på samma nivå. Sandgångar, plattgångar och kalkstensgångar ligger i regel också i nivå med omgivande ytor. Undantaget är skiljet mellan trottoar och vägbana, som egentligen är de enda kanterna med en tydlig nivåskillnad inom området. För att bevara områdets karaktär bör man även i fortsättningen sträva efter små nivåskillnader, som skapar ett ”flyt” och mjukt samband mellan olika ytor.

Bänkar, soffor, papperskorgar, räcken, planteringskärl

- **Bänkar och soffor** finns av en speciell sort med gjutna socklar över hela området. Dessa bör bevaras, och vid eventuell tillverkning av nya bör man tänka på att socklarna blir så lika som möjligt, och att plankorna i sits och rygg får rätt tjocklek.
- **Papperskorgar** har inte hittats några äldre inom området. De som finns är dels kommunens standardsort i grön plast, dels en rund typ i grönlackerad metall. De runda är betydligt mindre iögonfallande och passar bättre in i miljön. Om man letar kanske man kan hitta en sort som passar ännu bättre i en 1930- till 1950-talsmiljö.
- **Räcken** finns oftast på en sida av trapporna. De är enkla och funktionella, gjorda av runda metallrör som målats i svart eller grönt.
- **Trappor** De typiska trapporna inom området har stegyta av cementplattor eller kalksten, och sidostycken av kalksten.
- **Planteringskärl** idag finns olika planteringskärl, framförallt runda vitamålade rör i betong utplacerade. Under äldre tid användes betydligt mer elegant utformade stora krukor, släta och sannolikt också vita, men avsmalnande nedåt med betydligt mindre bottendiameter än mynningsdiameter. Se bild på sidan 46 i Ersgård & Hallströms bok *Den okända staden*.[59]

[59] Ersgård & Hallström 10995 s. 46.

Belysning

Så långt som möjligt bör befintlig gatubelysning bibehållas. Eventuell ny belysning skall vara enhetlig och anpassas till den befintliga miljön, den bör vara så lika den äldre som möjligt. Framför allt en äldre typ finns enhetligt över nästan hela området. Dess ålder är osäker. Den påminner om de lampor som man placerade ut på 1930-talet, men är inte samma. Hur dessa såg ut syns bland annat på äldre fotografier (Figur 22).[60] Denna lampa är av typisk 1930-talstyp men har inte hittats någonstans på området. Den lampa som finns över hela området är istället den som syns strax till vänster om originallampan, Figur 227.

Figur 227. Från vänster till höger originalgatlykta från 1935[61], gatlyktan som finns enhetligt över i stort sett hela området, ett av få undantagen i anslutning till Backaskolan (B25), och det andra udantaget gatlyktorna vid B30&B31.

Konstnärliga utsmyckningar

Två skulpturer finns inom området och bör bevaras. Det ena är en liten staty i typisk 1930-talsstil vid dammen (se s. 98 och Figur 197-198). En något mer sentida skulptur finns vid kyrkan. Den sistnämnda är ganska illa medfaren, skulle behöva restaureras så man fick bort bucklor och klotter.

Figur 228. Skulptur framför kyrkan. Foto: 090403.

Sammankoppling mellan området och dess omgivningar

Under sjukhusets användningstid var det en självförsörjande sluten värld, en egen stad som Ersgård och Hallström uttrycker det[62]. Men med tiden har området öppnats mer och mer, och människor som bor runtomkring har fortsatt denna process genom att öppna ”spontanstigar” på platser där det är naturligt att gå. Hål har bildats i nätstaketen. Att använda dessa naturliga vägar verkar vara en bra idé om man vill öka antalet passager och förbättra kontakten mellan området och dess omgivning, se t.ex. Figur 27 och 196.

---

[60] Ersgård & Hallström 1995 s. 6.
[61] Ersgård & Hallström 1996 s. 6.
[62] Ersgård & Hallström 1995 s. 1.

Referenser

Ersgård, S. & Hallström, B. (1995) *Den okända staden: Malmö östra sjukhus:* [1935-1995]. Psykiatrin i Malmö, Universitetssjukhuset MAS, Malmö.

Holmström, R. (1923) Förbättrad vård åt psykiskt sjuka. *Svenska läkartidningen*. 1923:20. Sveriges läkarförbund, Stockholm. s. 581-584

Lind, E. & Thulin, J. A. (Red.) (1940) *Svenska Trädgårdar,* Del 2, Svenska yrkesförlaget AB, Stockholm.

Malmö stadsbebyggelse: en översiktlig inventering: kulturhistorisk byggnadsinventering i Malmö, rapport 2 (1989) Kommittén för kulturhistorisk byggnadsinventering i Malmö stad, avd. för kulturminnesvård, Stadsbyggnadskontoret.

Tykesson, T. & Magnusson Staaf, B. (1996) *Arkitekterna som formade Malmö: en modern stad växer fram 1878-1945.* Carlsson i samarbete med Stadsbyggnadskontoret i Malmö, Stockholm.

Tykesson, T. & Andersson, A. (red.) (2001). *Guide till Malmös arkitektur.* Arkitektur, Stockholm.

Tykesson, T. & Lepic, J. & Caesar, K. & Peetre Malthe, M. & Ahlberg R. (2007) [Förslag till] *Planprogram för Sege Park (PP 6010), sept. 2007,* Malmö stadsbyggnadskontor, Malmö Stad.

Wittstrand, A. (2007) *Stadens landskap – Erik Bülow Hübe och Malmö.* Carlsson, Stockholm.

Åman, A. (1976) *Om den offentliga vården: byggnader och verksamheter vid svenska vårdinstitutioner under 1800- och 1900-talen: en arkitekturhistorisk undersökning.* Sveriges arkitekturmuseum, Stockholm.

Muntliga uppgifter

Wittstrand, Arne, 090409. Arkitekt SAR/MSA och författare till boken *Stadens landskap – Erik Bülow Hübe och Malmö.*

Arkiv

Malmö stadsarkiv

Malmö Östra sjukhus arkiv 1933-1961.

Malmö stadsfullmäktiges protokoll 1931 & 1932, tryckta utgåvor.

Kartor

Malmö Stadsatlas, Malmö stad

Stadskartor över Malmö 1947 och 1974, samt fotokarta över Malmö 1998.

Internet

Svensk Kulturväxtdatabas (SKUD), 2009. http://skud.ngb.se/

Skåne från luften kring andra världskriget – flygbilder på Internet, 090412. Publicerat av GIS-centrum, Lunds universitet. Flygfotomosaik Copyright Lantmäteriet Gävle 2002. Hämtat 090412 från: http://hilma.keg.lu.se/Website/flygbilder/viewer.htm

Limhamns företagshistoria, 090403. Hämtat 090403 från: http://www.lfg.se/kp.asp?content=lfg-historia-06&topmenu=0&submenu=167